

Pázmány Péter Katolikus Egyetem

Jog- és Államtudományi Kar

Nemzetközi Magánjogi Tanszék

Az emberi jogok védelmének nemzetközi magánjogi vetületei - az Európai Unió
Bírósága és az Emberi Jogok Európai Bírósága döntéseinek tükrében

(TDK dolgozat)

Boskov Marina

Témavezető: Dr. Raffai Katalin egyetemi docens

Budapest 2014.

TARTALOMJEGYZÉK

I. Bevezetés	3
1. Az emberi jogok beszivárgása a nemzetközi magánjogba	
2. A közrendi klauzula és annak szerepe a z emberi jogok tekintetében	
II. Az emberi jogok háttere	4
1. Az emberi jogok védelmének jogforrási háttere és érvényesíthetősége	
a. Az Emberi Jogok Európai Egyezménye és a Strasbourgi Bíróság	
b. Az Emberi Jogok Európai Bíróságának munkamódszere	
c. Az Európai Unió Alapjogi Chartája és az Európai Unió Bírósága	
2. Az Európai Unió csatlakozása az Emberi Jogok Európai Egyezményéhez és ennek hatásai	
a. A két alapjogi katalógus viszonya	
b. A Luxemburgi és a Strasbourgi Bíróság viszonya	
c. Az uniós szabadságjogok és az emberi jogok viszonya	
III. Az emberi jogok jelenlétének vizsgálata nemzetközi magánjogi szempontból.....	13
1. Emberi jogok magánjogi vetületének jelentősége	
2. Egyes emberi jogok jelenlétének vizsgálata a nemzetközi magánjogban	
a. Egyenlő bánásmódhoz való jog	
b. Tisztességes eljáráshoz való jog	
c. Természetes személy névviseléshez való joga	
d. Külföldön szerzett magánjogi státusz elismeréséhez való jog	
e. A családi élethez való jog és a gyermekek jogellenes külföldre vitele	
f. Egészséges környezethez való jog	
g. Vallásszabadsághoz való jog	
IV. Az emberi jogok viszonylagossága, kulturális relativizmus.....	32
V. Összefoglalás	34

I. Bevezetés

1. Az emberi jogok beszivárgása a nemzetközi magánjogba

Az alapvető emberi jogok hosszú történelmi folyamatok során alakultak ki, és elmondhatjuk róluk, hogy jelentőségük is csak az utóbbi időben nőtt meg nagymértékben. Az alapvető jogok nemzetközi jogi védelme Európában elsősorban a második világháborút követően került középpontba, többek közt kifejezetten azért, hogy elősegítse a békét és az együttműködést. Kezdetben ez egy közjogi kategória volt, mely tény az emberi jogok természetéből fakadt. Ez a megközelítés azon alapul, hogy e jogok jelentős része, főleg az első generációs polgári és politikai szabadságjogok, illetve a második generációs gazdasági és szociális jogok, állami kötelezettségeket jelentettek és védelmükhöz államközi jogvédelmi mechanizmusok kiépítésére volt szükség.¹ Napjainkban a jogágak közti határok kezdenek elmosódni és egyre többször találkozunk az emberi jogokra való hivatkozással nemzetközi magánjogi tényállások során is. Véleményem szerint ennek fő okai közt találhatjuk, egyrészt az emberi jogok listájának egyre szélesebb körű bővülését, mely azt eredményezi, hogy a jogtudomány egyre több területéhez változatos és nagyszámú emberi jogi elvárás kapcsolódik. Másrészt az államok közrendi klauzulára való hivatkozását, harmadrészt pedig az Európai Unió jogalkotás kiterjedését, melynek során az uniós normák nagy befolyással vannak az egyébként tagállami hatáskörbe tartozó kérdésekre is többek közt ezen a csatornán keresztül. A dolgozatom folyamán szeretném megvizsgálni, hogy milyen és mekkora szerep jut, illetve juthat az alapvető emberi jogoknak a nemzetközi magánjogban, végignézve, hogy milyen esetekben találkozhatunk a rájuk való hivatkozással, és hogy miért lehet elengedhetetlenül fontos, a nemzetközi magánjogi döntésekhez kapcsolódó emberi jog.

2. A közrendi klauzula és annak szerepe az emberi jogok tekintetében

Az alapjogok és a nemzetközi magánjog egyik leggyakoribb találkozási pontja a közrend fogalma, avagy az ordre public, mely hatékony eszköz arra, hogy az állam által védett értékek, jogok érvényesíthetők legyenek nemzetközi szinten is. Az ordre public-ról sok eltérő vélemény van, hisz szükségessége, helyessége sokak által vitatott, de tagadhatatlanul jelen van, és jelentős befolyást gyakorol a nemzetközi magánjogi tényállások feloldása során. Egyesek vitatkoznak azon is, hogy létezik-e több fajtája a közrendnek, vagy csak a defenzív, védő funkcióval rendelkező közrendi klauzulának van létjogosultsága. Mindenesetre emberi jogi szempontból a valóban nemzetközi közrend nagyon is nagy jelentőséggel bírhat. Sőt mi

¹ Kovács Péter: Nemzetközi közjog. Osiris Kiadó 2011. 315-317.

több Jürgen Basedow szerint, az Európai Unió térnyerésével és megerősödésével egy új önálló közösségi közrend megszületése is kezd kialakulni az uniós jogalkotás keretei között, mely szintén kiemelten nagy befolyást gyakorolhat az emberi jogi védelmi mechanizmusokra. Bár ez a terület még kissé kiforratlan aspektusa az alapjogvédelemnek, ugyanis alapvető feltétele lenne, hogy az Európai Bíróság ki tudjon alakítani egy stabil és egységes, tagállamok feletti ordre public kategóriát, mégis nagy lehetőségeket rejt magában.² A nemzetközi közrend jogintézményének közös vonása minden jogrendszerben, hogy védje az adott nemzeti joghoz szorosan kötődő alapvető értékrendet a külföldi jog olyan rendelkezéseivel szemben, melyek a lex fori alapvető értékeivel, hagyományaival ütköznek. Ez a defenzív funkció a jogrendszerek különbözőségéből fakadóan más-más társadalmi értékrend védelmére terjedhet ki. Mindebből adódik, hogy a közrend fogalma rendkívül szubjektív kategória, mely adott jogesethez kapcsolódóan egybe is eshet az alapvető emberi jogokkal, de el is térhet tőlük, sőt akár ütközhet. Ezzel összhangban meg kell említenünk a transznacionális (valóban nemzetközi) közrend nagy szerepét is, hiszen ez a jogintézmény a nemzetek feletti, konszenzuson alapuló, univerzális közös elvek védelmére irányul. Ez az aspektusa a nemzetközi magánjognak szorosan kötődik a közjogi kategóriákhoz, ide tartoznak többek közt a természetjog alapvető elvei, az egyetemes igazságosság elve, a ius cogens és az erga omnes normák, továbbá a civilizált nemzetek által elfogadott közös jogelvek is. Tekintve, hogy az emberi jogok szoros kapcsolatot mutatnak ezekkel az elvekkel, nem kérdéses, hogy a transznacionális közrendi klauzula alkalmazása során gyakran merül fel az alapvető jogok védelmének kérdése, lehetősége.³

II. Az emberi jogok háttere

1. Az emberi jogok védelmének jogforrási háttere és érvényesíthetősége

Az alapvető emberi jogokra sokan sok formában hivatkoznak, de valódi tartalommal csak abban az esetben tölthető meg ez a magasztos fogalom, ha ezek a szabadságjogok, melyek elméletileg minden embert egyenlően megilletnek, kikényszeríthetővé válnak. Az emberi jogok érvényesüléséhez garanciális szabályozások szükségesek, ezt több oldalról közelíthetjük meg, egyrészt nemzeti másrészt nemzetközi oldalról. Nemzeti oldalról nagy általánosságban a mindenkori alkotmányokba foglalja a jogalkotó azokat az alapvető jogokat,

² Csehi Zoltán: Alapjogok és nemzetközi magánjog – a német fejlődés. Gondolat Kiadó 2013. 238-242.

³ Raffai Katalin: A nemzetközi magánjogi közrend rétegei- különös tekintettel a közösségi és magyar jogra. Doktori Értekezés, Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2008. 3-11.

melyeket minden embernek, illetve minden állampolgárának biztosít és ezek elméletileg a nemzeti bíróságok előtt hivatkozhatóvá is válnak ezáltal. Nemzetközi oldalról egyezmények, nemzetközi szervezetek és nemzetközi bíróságok őrködnek az alapvető szabadságjogok felett.⁴ Kezdetben vezető szerepet ebben a feladatban az ENSZ valamint az Európa Tanács és az általa létrehozott Emberi Jogok Európai Bírósága látott el, de a gazdasági szabadságok szoros kapcsolódása az emberi jogokhoz, valamint a közösségi jog egyre növekvő szupremáciája elengedhetetlenné tette az Európai Unió szerepvállalásának növekedését is. Így az Európai Bíróság joggyakorlata folyamán kidolgozta az ún. általános jogelveket, melyek kialakították a közösségi emberi jogi védelem kereteit, majd megszületett az Alapvető Jogok Chartája, mely a már létező és más egyezményekben lefektetett emberi jogokat foglalja a tagállamok számára alapjogi katalógusba.⁵ A továbbiakban tekintsük át a két, régióinkban legjelentősebb jogforrást és bírói fórumot, hisz innen meríthetjük a legnagyobb részét az emberi jogok védelmére irányuló jogeseteknek.

a. *Az Emberi Jogok Európai Egyezménye és a Strasbourg-i Bíróság*

1949-es megalakulását követően az Európa Tanács volt a kontinensen az emberi jogok legjelentősebb védelmezője, kialakítva a hozzá kapcsolódó emberijog-védelmi mechanizmust is. Ennek a mechanizmusnak a fő elemei az Emberi Jogok Európai Egyezménye (továbbiakban EJEE) valamint az Emberi Jogok Európai Bírósága. Az EJEE egy rendkívül jelentős nemzetközi szerződés, mely kötelezi az államokat, hogy biztosítsák a benne meghatározott jogokat a joghatóságuk alá tartozó minden egyén számára. Eme alapjogi katalógust 1950-ben Rómában írták alá az államok és tartalmilag nagy hasonlóságot mutatott az ENSZ által elfogadott Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatával. A jelentős különbség mégis az volt, hogy az Európa Tanács ezen egyezményt megerősítette a Strasbourg-i Bíróság létrehozásával, melynek feladata az EJEE alkalmazása és értelmezése.⁶ Ez egy másfajta kontrollmechanizmust tesz lehetővé, hisz az eddigiektől eltérően nem jelentéstételi kötelezettségben és azt követő ajánlásokban merül ki, hanem konkrét panaszok kivizsgálására irányul. Igazán hatékonyá az teszi, hogy ha adott esetben a Bíróság megállapítja, hogy valamely tagállam megsértette az egyezményt akkor ítéletet hoz, mely kötelező jellegű és az érintett államok kötelesek végrehajtani. Ennek következtében az államokon kívül immár az

⁴ Gyeney Laura: Alapvető Emberi Jogok az EU mérlegén – Az emberi jogok EU-s védelmének legújabb fejleményei 95-97. In: szerk.: Raffai Katalin *Placet Experiri – Ünnepi Tanulmányok Bánrévy Gábor 75. születésnapjára*, Print Trade, Budapest 2004.

⁵ Kovács Péter, i. m. 318-320

⁶ Kovács Péter i. m. 325-330

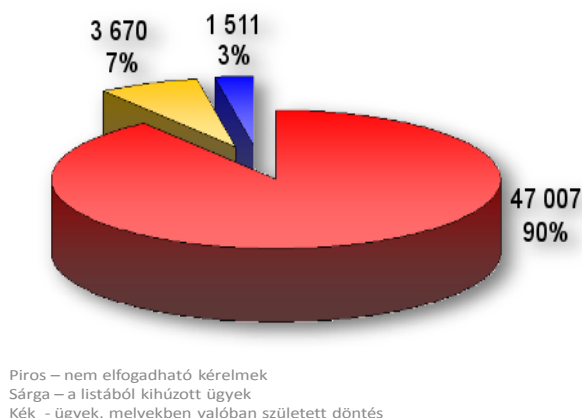
egyének is, nemzetiségtől függetlenül közvetlenül folyamodhatnak a Bírósághoz, ha valamely részes állam megsértette az egyezménybe foglalt emberi jogait.⁷ Az idők folyamán az Egyezmény főszövegi része kiegészült 11 jegyzőkönyvvel pontosítva a tárgyalt jogokat illetve tovább szélesítve az alapvető szabadságok hosszú listájának széles palettáját.⁸

b. Az Emberi Jogok Európai Bíróságának munkamódszere – elfogadhatósági kritériumok, döntéshozási mechanizmus

Tekintettel arra, hogy a továbbiakban több, a Strasbourgi Bíróság előtt tárgyalt, nemzetközi magánjogi tematikájú, emberi jogi jogeset is megvizsgálásra kerül, röviden ismertetném az Emberi Jogok Európai Bíróságának (továbbiakban EJEB) kialakult gyakorlatát a munkamódszerének tekintetében. Az eljárás a mi szempontunkból két nagyobb részre tagolódik; először, miután a panaszos beadta a kérvényét, a fórum dönt arról, hogy befogadhatónak ítéli, és ha elfogadja a kérelmet, akkor következik a döntéshozatali eljárás.

Az elfogadhatóság során az EJEB megvizsgálja, hogy van-e kompetenciája az ügyben döntést hozni, mégpedig különböző elfogadhatósági kritériumok teljes sorának igénybevételével. Nagy probléma a magánszemélyek beadványainak tekintetében, hogy sok kérelem, formai vagy tartalmi hibák miatt ezen a szakaszon túl sem jut. Ez olyannyira jellemző probléma, hogy a statisztikák szerint az Emberi Jogok Európai Bíróságának esetei közül 2011-ben 90% nem is kerül a bírák elé döntésre.

Az EJEB-hez 2011-ben benyújtott kérvények

Forrás: ECHR honlap

9

⁷ <http://europatanacs.hu/index.php?workSpace=pages&id=45&langId=1>

⁸ Egyezmény az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről és kiegészítő jegyzőkönyvei

⁹ <http://appform.echr.coe.int/echrappchecklist/?cookieCheck=true> (letöltés: 2014. május 8.)

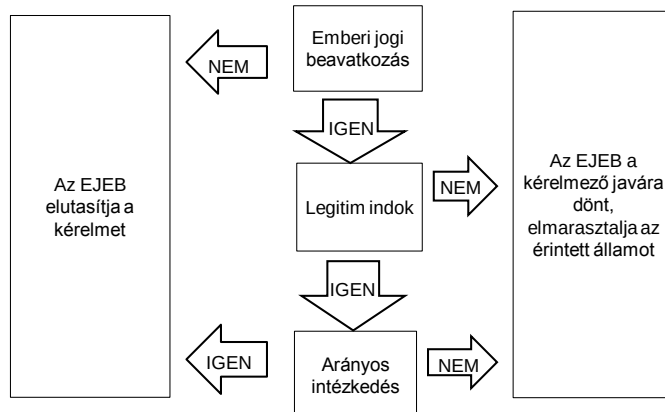
Ennek kivédésére javasolja a fórum, hogy a magánkérrelmező lehetősége szerint mindig vegyen igénybe szakszerű jogi segítséget, és ennek támogatására indított el az EJEB internetes felületén (<http://appform.echr.coe.int/echrappchecklist/>) egy olyan online kérdéssort is, melynek kitöltése esetén eldönthetjük, hogy jogsérelmünk a Bíróság hatáskörébe tartozik-e. Ez a kérdéssor természetesen szintén az elfogadhatósági kritériumokon alapul, melyek:

- a 47 részes állam valamelyike ellen irányuljon a kérelem;
- a vélt sérelem a közhatalom gyakorlása közben érje az egyént az állam részéről;
- közvetlenül a kérelmet benyújtót érintse az eset, illetve valamely közeli hozzátartozóját, aki nem képes saját ügyei vitelére;
- az érintett emberi jog, melyre a vélt jogsértés irányult, az Egyezményben vagy annak valamely kiegészítő protokolljában le legyen fektetve;
- a jogsértés ténye az után következzen be, hogy az érintett állam már részese lett az Egyezménynek;
- az összes nemzeti jogorvoslati lehetőséget kimerítse a kérelmező még panaszának benyújtását megelőzően, ha van lehetőség az ügyben jogorvoslatra;
- a végső jogorvoslati lehetőség döntése óta kevesebb, mint 6 hónap teljen el, illetve ha nem volt lehetőség jogorvoslatra, akkor az eset bekövetkeztétől számított 6 hónapon belül adja be kérelmét a panaszos.

Ha mindezek a kritériumok teljesülnek a kérelem beadása során, az EJEB befogadhatónak találja a panaszt és megindulhat az érdemi döntési szakasza az ügynek. A döntéshozatali eljárás során az EJEB három fő kérdés nyomán vizsgálja meg a tényállást. Elsőként tisztázásra kerül, hogy történt-e bármilyen olyan cselekmény, mely ütközik az Egyezményben és a jegyzőkönyveiben felsorolt jogok biztosításával. Ha a Bíróság megállapítja, hogy ilyen tényállás nem forog fenn, akkor elutasítja a panaszos kérését. Abban az esetben, ha észlel ilyet, akkor következő kérdésként a legitim indok meglétét vizsgálja meg. Ugyanis az emberi jogok, az EJEE-ben lefektetettek szerint, korlátozhatóak meghatározott esetekben, ilyen indok lehet, például a nemzetbiztonság, a közbiztonság, a közegészség, az erkölcs vagy a demokratikus állam alapvető értékei. Ha az állam nem tud megfelelő legitim indokolással szolgálni, akkor a Bíróság a kérelmező javára dönt és elmarasztalja az államot. Abban az esetben, ha az érintett állam legitim indokolással tud szolgálni, akkor az EJEB az emberi jogi rendszerbe való beavatkozás mértékét vizsgálja meg, hogy az adott intézkedések arányosak voltak-e. Tehát hogy az állam képes volt-e megtalálni az egyensúlyt a köz értékeinek védelme és az egyén emberi jogainak tiszteletben tartása közt. Ha az intézkedések indokoltak és

arányosak voltak, akkor a Bíróság elutasítja a panaszos kérelmét, míg ha az intézkedések bár indokoltak voltak, de aránytalanul túlzóak, akkor elmarasztalja az államot és a felperes javára dönt.

Az EJEB döntéshozási mechanizmusa

c. Az Európai Unió Alapjogi Chartája és az Európai Unió Bírósága

Az Európai Unió elsősorban gazdasági célkitűzések megvalósítására alakult integráció, emiatt az első 30 évben nem is igazán merült fel az alapjogvédelem az uniós feladatkörök közt. Hosszú ideig, bár a közösségi jogalkotás az uniós állampolgárok életéhez szorosan kötődő mindennapi kérdésekben nagy mennyiségű rendelkezést hozott, ebben a témában mégsem foglalt állást. Első alkalommal az unió Európai Unióról szóló Szerződésnek a Lisszaboni szerződéssel bevezetett változata tett említést az emberi és szabadságjogokról, kiemelve, hogy a közösségi jog tiszteletbe tartja az alapvető jogokat "ahogyan azokat az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló... európai egyezmény biztosítja, továbbá ahogyan azok a tagállamok közös alkotmányos hagyományaiból erednek."¹⁰ Ebből a mondatból eredt a felhatalmazása az Európai Bíróságnak arra, hogy adott kérdésekben mérlegeljen emberi jogi aspektusokat is, és ez a mérlegelés vezethetett végül odáig, hogy joggyakorlatával kialakította az Unió által elfogadott alapvető jogok listáját, melyet később az Alapjogi Chartában kodifikáltak. Az alapjogok védelmére irányuló elengedhetetlen szükséglet az után vált egyértelművé, hogy a közösségi jog kialakította a közvetlen hatály fogalmát, valamint az uniós jog szupremáciáját. Ezen lépéseket követően az uniós alapjogvédelem területe nem maradhatott tovább szabályozatlan és egyre nagyobb tagállami nyomás is érezhető volt arra

¹⁰ EuSZ. 6. cikk 3. bek.

vonatkozólag, hogy egységes írott katalógusba foglalják az integráció által elismert és biztosított fő alapjogokat. A Charta a 2000-es évi Nizzai Szerződéssel került kihirdetésre és nem a főszövegben kapott helyett, hanem a mellékletek közt, így megalakulásakor csupán egy jogi kötőerővel nem bíró ünnepélyes politikai nyilatkozatként értékelhettük, ám a Lisszaboni Szerződést követően az elsődleges joganyag részévé integrálták az alapjogi katalógust.¹¹ Tartalmát tekintve a Charta erős hasonlóságokat mutat az Európai Emberi Jogi Egyezményrel. A főcímek a méltóság, a szabadságok, az egyenlőség, az igazságszolgáltatás, a szolidaritás és a polgárok jogai körül szerveződnek.¹²

2. Az Európai Unió csatlakozása az Emberi Jogok Európai Egyezményéhez és ennek hatásai

Az Európai Unió emberijog-védelmi mechanizmusainak kialakulása során többször felmerült a lehetőség, sőt az igény arra, hogy maga az Unió is csatlakozzon az Emberi Jogok Európai Egyezményéhez. Ennek ellenére elég hosszú ideig, egészen a Lisszaboni Szerződésig kellett várni rá, hogy ez bekövetkezzen. Ez a rendkívül jelentős lépés lehetővé teszi, hogy a magánszemélyek magát az integrációt pereljék, mint jogi személyt, ha bármilyen uniós rendelkezéssel sérelem érte őket alapvető emberi jogaikban, így gyakorlatilag a jövőben bármely uniós aktust a Strasbourgi Bíróság elé lehet terjeszteni vizsgálatra, hogy az adott norma összhangban van-e az egyezménybe foglaltakkal illetve megfelel-e a Bíróság által vallott elveknek. A késlekedés és a hosszan elhúzódó tárgyalások fő okai éppen az ebből fakadó fontos változáshoz, valamint az ezzel járó következmények körüli aggályokhoz kapcsolódtak. Ugyanis ez magára az uniós jogra és a közösségi jog további fejlődésére is nagy hatással lehet, már csak abból a bonyolult helyzetből adódóan is, hogy a jövőben két bírói fórum is vizsgálhatja az adott uniós jogi normát, ami óhatatlanul is konfliktusokhoz vezethet. Ezzel a változással az uniós polgárok alapjogvédelme 3 szintűvé válik, hisz a tagállami és uniós szint mellett, már az Európai Emberjogi Bíróság is közvetlenül beavatkozhat. Így már az egyezményhez való csatlakozást megelőzően is megjelent egy bizonyos szintű bizalmatlanság, mind alapvető elvi kérdésekkel kapcsolatban, mind technikai közigazgatási kérdésekkel kapcsolatban a két fórum közt.

¹¹ Szabó Marcel – Lángos Petra Lea – Gyeney Laura: Az Európai Unió jogi fundamentumai. Szent István Társulat, 2013. 315-319.

¹² Az Európai Unió Alapjogi Chartája (2010/C 83/02)

a. *A két alapjogi katalógus viszonya*

Már a kezdetektől aggodalmakat váltott ki az Egyezménynek az Alapjogi Chartával való viszonya. Ahogy az előbbiekben utaltam rá a Charta alapvetően nem új jogok alkotására szolgált, hanem célja az egységesítés és kodifikálás volt, így főleg egy lista jellegű összefoglalása azon jogoknak, melyeket az uniós polgárok számára a közösségi jog, a nemzeti alkotmányok valamint a nemzetközi szerződések biztosítanak. Mindebből következik, hogy a Charta nem mutat nagy eltérést az Emberi Jogok Európai Egyezményével, mégis felmerült az eltérő értelmezési lehetőségek problematikája, ennek a lehetőségnek a kizárását az uniós jogalkotó, oly módon oldotta meg, hogy a Charta általános rendelkezései közé beiktatott egy rendelkezést, mely arra vonatkozott, hogy a biztosított jogokat a Charta vonatkozásában is az Egyezménnyel összhangban kell értelmezni. Még így is megjelenhetnek problémásabb pontok, ugyanis vannak rendelkezések, melyekben az Alapjogi Charta szándékoltan túlmutat az Egyezmény által biztosított jogokon, ezek esetében az Unió vonatkozásában kiterjedtebb védelmet élvez a jogalany, mint az Egyezményhez kapcsolódóan. Továbbá az emberi jogok egyetemességére való törekvés igényéből fakadóan alapvetően a Charta is univerzális jellegű, a benne foglalt jogok többnyire minden embert megilletnek, mégis találhatók természetesen olyan jogok is benne, melyek csak az uniós állampolgárok számára biztosítottak. Sűrűlődsi pont lehet még továbbá a korlátozhatóság is, az Egyezmény jogonként külön lebontva határozza meg, hogy az adott alapvető emberi jog, milyen különleges esetekben korlátozható, milyen feltételek mellett, ezzel szemben a Charta egy általános rendelkezést állapít meg erre vonatkozóan, mégpedig hogy a jogok lényegét meg kell tartani és mellette szükségesek a hagyományos közösségi feltételek, úgymint a szükségesség az Unió általános érdekeinek szempontjából, valamint az arányosság elve. Itt fontos eltérés, hogy míg az Egyezmény a korlátozások „demokratikus társadalombeli” szükségességére alapoz, addig a Charta korlátozási klauzulája az „Unió által elfogadott általános érdekekre” utal. Ez azért ad okot félelmekre, mert a gazdasági szabadságjogok és alapvető emberi jogok bár sok esetben kapcsolódnak egymáshoz, vannak olyan helyzetek mikor kifejezetten ellentétben állhatnak és az Európai Bíróság az évek folyamán bizonyos ügyekben kialakított olyan joggyakorlatot, mely alapján a gazdasági célokra nagyobb hangsúlyt fektetett, mint az alapjogvédelemre.

b. *A Luxemburgi és a Strasbourg-i Bíróság viszonya*

Mindezek mellett másik fontos szempont volt az Európai Unió Bíróságának félelme, hogy az Unió aktusainak érvényességét az EJEE-hez való csatlakozásból kifolyólag már egy külső intézmény vizsgálná, az Emberi Jogok Európai Bírósága. Ennek következtében bizonyos

uniós intézkedésekkel kapcsolatos döntések az Unió kompetenciáján kívül esnének az alapjogi kontroll miatt, ami a közösségi jog szupremáciájának gyengítése mellett egyéb veszélyekkel is járna. Abban az esetben ugyanis, ha a Strasbourgi Bíróság rendelkezik az Unió alapjogvédelmi ügyeiben hatáskörrel, az Európai Unió Bíróságának jogköre és mozgástere jelentősen csökken, ami által azon felül, hogy elvesztheti eddigi prioritását, azzal is járhat, hogy a hosszú évek alatt kialakított érvelési és értelmezési rendszere is jelentősen torzul, akár elvész.

c. *Az uniós szabadságjogok és az emberi jogok viszonya*

Ahogy arra az előbbi pontban is utaltunk rá, az uniós szabadságok köre nem egyezik meg teljes mértékben az alapvető emberi jogok körével, és bár egyes nézetek szerint a gazdasági szabadságjogok egy új generációját jelentik az alapjogoknak, alapvetően mégis a kölcsönhatásukból látszik, hogy fogalmi szinten jelenleg a két kategória elkülönül egymástól a gyakorlatban. Mindebből következően az integráció alapvető gazdasági szabadságjogainak és az emberi jogoknak a viszonyát az a sajátos vonás jellemzi, hogy bizonyos esetekben egymást erősítő hatást fejtenek ki, más esetekben viszont felmerülhet a gazdasági szabadságok és az alapvető jogok konfliktusa.¹³ Természetéből fakadóan az egyén alapvető szociális és személyiségi jogai időről - időre gátját jelenthetik a gazdasági érdekek érvényesülésének és egyúttal a gazdasági szabadságjogok teljes körű élvezetének is. Sok esetben a gazdasági szabadságjogok sérthetik az egyén személyiségi jogait, ilyen körülmények fennállása esetén elengedhetetlenül fontos tényező megtalálni az egyensúlyt, hogy mindkét alapvető jog érvényesülhessen, még ha némileg korlátozva is. Az integráció alapjogvédelemhez való hozzáállását és az EuB joggyakorlatát épp ezek, az egymással konkuráló, jogvédelemre való szükségletek határozzák meg. Az EuB, emberi jogi kapcsolódást is mutató jogeseteiben, nagy általánosságban azt a gyakorlatot követi, hogy igyekszik kibújni az állásfoglalás alól, mint példának okáért a Grogan ügyben,¹⁴ mely esetben miután megállapította, hogy a gazdasági szabadságjogok nem sérültek, az alapjogi kérdést elhárította. Sok esetben azonban kénytelen volt döntést hozni emberi jogi aspektusokat is figyelembe véve, ezeknek a döntéseknek egy részében aktívan támogatta azokat. Például a Carpenter ügyben,¹⁵ amelyben a családi élethez való jog jelent meg a szolgáltatásnyújtás

¹³ Szabó Marcel – Lános Petra Lea – Gyeney Laura i. m. 315.

¹⁴ Európai Unió Bírósága, *The Society for the protection of Unborn Children Ireland Ltd. v. Stephen Grogan and others*, C-159/90.

¹⁵ Európai Unió Bírósága, *Mary Carpenter and Secretary of State Home Department*, C-60/00

szabadságával összefonódva, vagy az ERT ügyben,¹⁶ ahol a szólásszabadság és a szolgáltatásnyújtás szabadsága jelent meg és ebben az esetben a Bíróság már konkrétan azt is kimondta, hogy nem szükséges közösségi jogi kapcsolódást mutatnia az esetnek, ahhoz, hogy alapjogvédelmi szempontból döntést születhessen. Ezenél az eseteknél nagyobb izgalmakat rejt magában az a szituáció, mikor a gazdasági szabadságjogok és az alapvető jogok konfliktusának esete forog fenn. Ezekben az esetekben ugyanis az Európai Unió Bírósága alapvetően egyensúlyra törekvő mérlegelési gyakorlatot igyekezett kialakítani, bár sok esetben elismerte, hogy bizonyos fundamentális emberi jogok védelmének érdekében a gazdasági szabadságjogok arányos mértékben korlátozhatóak. Ezáltal a szemlélet által az alapjogok immár, mint kimentési indok is megjelentek a gazdasági szabadságjogok biztosításának szükségessége alól. A Schmidberger ügyben¹⁷ az áruk szabad mozgásának szabadsága ütközött össze a véleménynyilvánítás és a gyülekezés szabadságának jogával és a Bíróság előnybe részesítette az emberi jogi aspektust. Az Omega ügyben¹⁸ az EuB még tovább ment, ugyanis ott a felperes szerint a szolgáltatásnyújtás szabadságát sértette meg az állam, ám Németország, minden emberi jog alapjára, az emberi méltóságra való hivatkozással indokolta intézkedéseit, mely érvelést a Bíróság elfogadott és még azt is leszögezte, hogy a „közösségi jogrend tagadhatatlanul az emberi méltóság, mint általános jogelv tiszteletben tartásának biztosítása irányába halad.”¹⁹ Más esetekben viszont az EuB, az Unió alapvető gazdasági céljaiból fakadóan, nagyobb hangsúlyt fektetett a szerződéses szabadságjogokra, mint az alapvető jogokra, ilyen eset volt a Viking ügy,²⁰ valamint a Laval ügy²¹ ahol mindkét esetben a kollektív fellépéshez való alapvető emberi jogot találta a Bíróság korlátozhatónak, abban az esetben, ha fenyegetné a szerződésbe foglalt jogok biztosítását.²²

¹⁶ Európai Unió Bírósága, ERT/DEP, C-260/89

¹⁷ Európai Unió Bírósága, Eugen Schmidberger, Internationale Transporte Planzüge v. Austria, C-112/00

¹⁸ Európai Unió Bírósága, Omega Spielhallen- und Automatenaufstellungs-GmbH v. Oberbürgermeisterin der Bundesstadt Bonn, C-36/02

¹⁹ Az Európai Unió Bíróságának ítélete az Omega ügyben (c-36/02), 34. pont

²⁰ Az Európai Unió Bírósága, International Transport Workers' Federation and Finnish Seamen's Union v. Viking Line ABP and OÜ Viking Line Eesti, C-438/05

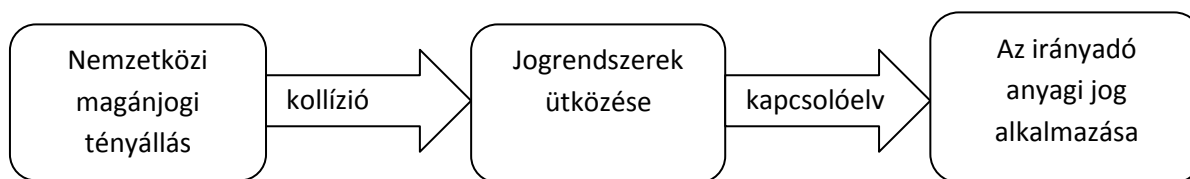
²¹ Európai Unió Bírósága, Laval un Partneri Ltd v. Svenska Byggnadsarbetareförbundet, Svenska Byggnadsar – betareförbundets avdelning 1, Byggettan és Svenska Elektrikerförbundet, C-341/05

²² Szabó Marcel – Lángos Petra Lea – Gyeney Laura i. m. 316-323.

III. Emberi jogok vizsgálata nemzetközi magánjogi szempontból

1. Emberi jogok magánjogi vetületének jelentősége

A nemzetközi magánjog fő feladata és jelentősége abban rejlik, hogy a különböző nemzeti jogrendszereket koordinálja és összeegyeztesse adott nemzetközi elemmel, illetve elemekkel rendelkező magánjogi kollíziós tényállások esetében.²³ Így sarkalatos kérdés nemzetközi magánjogi ügyek esetében az eljáró fórum és az alkalmazandó jog kiválasztása, a jogvalamint fórumkijelölés folyamata kapcsolóelvek segítségével megy végbe.

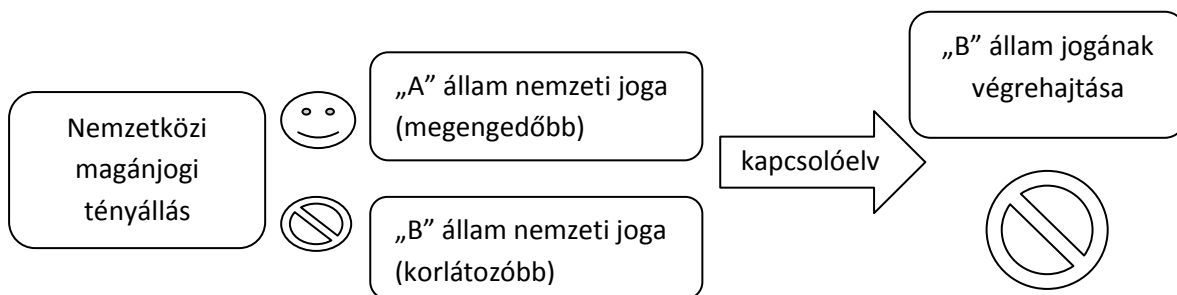

Bár ez az alapvető séma, sok esetben eltérést tapasztalhatunk, ugyanis különféle jogintézmények torzíthatják az alkalmazandó nemzeti jog kijelölésének kényes kérdését. Ezek közt találhatunk olyan jelenségeket is, amelyek már hosszabb ideje jellemezték a nemzetközi magánjogot, ilyen például a hazafelé törekvés, illetve a renvoi (vissza- és továbbutalás) intézménye is, de vannak újonnan felmerülő befolyásoló tényezők is, például az Európai Unió nemzetközi magánjogi jogharmonizációs törekvései, illetve a nemzetközi emberi jogok rendszere. Az Amszterdami Szerződést követően, az igazságügyi együttműködés keretében, az Unió egyre nagyobb teret nyert a tagállamok nemzetközi magánjogi joganyagának harmonizálásában és számos közösségi rendeletet hozott létre a jogalkotó ennek érdekében. Ezen törekvések jelentősen megkönnyítik a kollíziós viszonyok feloldását. Az emberi jogok megjelenése a nemzetközi magánjogban ellenben tovább nehezíti a jogrendszerek közötti magánjogi konfliktusainak feloldását, ugyanis a fő probléma ilyen esetekben, hogy bár az államok közös általános nemzetközi emberi jogi koncepciót fogalmaznak meg, mégis jelentős különbségek merülhetnek fel, amiatt hogy a különféle nemzeti jogrendszerek és jogi normák más-más módon értelmezik és alkalmazzák ugyanazon emberi jogot. Ezek az eltérések sokszor módosíthatják a kollíziós szabályok által felhívott jogrendszert, például abban az esetben, ha egy megengedőbb nemzeti joggal találkozunk nemzetközi magánjogi tényállás

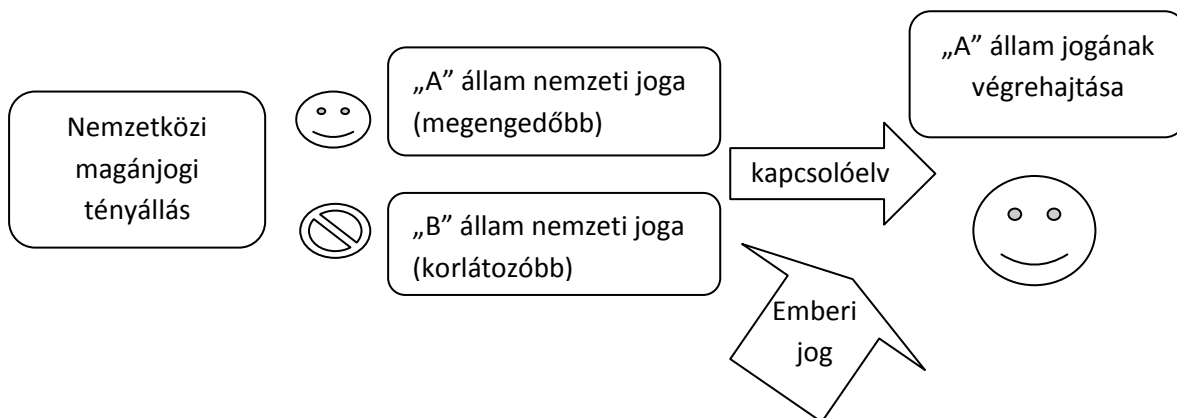
²³ Romuald Di Noto: Human Rights, a new paradigm for Private International Family Law?, Université Paris Ouest Nanterre 2011.
https://www.academia.edu/1694104/_Human_Rights_a_new_paradigm_for_Private_International_law_
(letöltés: 2014. február 04.)

esetén, mely alapvető emberi jogi kapcsolódásra mutat rá, akkor függetlenül attól, hogy a kapcsolóelvek akár a másik állam jogrendszerét jelölik ki, az emberi jogi alapjogvédelem prioritása miatt a korlátozóbb jogrendszert mellőzheti a fórum.

Alapvető esetben (ha a kapcsolóelv „B” állam nemzeti jogára mutat):

Emberi jogi elemek esetén (ha a kapcsolóelv „B” állam nemzeti jogára mutat):

További gondok merülhetnek fel ilyen esetekben, ha a tényállás nemzetközi elemei később bővülnek egy 3. állammal való kapcsolódás során és az adott 3. állam jogrendszere eltérést mutat az előzőektől. Ilyen esetekben mindig felmerül a kölcsönös elismerés elve, ugyanakkor mindemellett nem hagyható figyelmen kívül, hogy jóhiszeműen jártak-e el a felek, hogy a jogmegkerülésének lehetősége fennáll-e (csalárd kapcsolás), illetve, hogy a szerzett jog

elismerése milyen mértékben sérti a 3. állam közrendjét, ezeknek a feltételeknek és az alapvető jogoknak az ütközése rendkívül kényes kérdésekhez vezethet.

A továbbiakban példálózó jelleggel megvizsgálunk egy pár olyan alapvető, nemzetközi egyezményekben rögzített emberi jogot, melyek gyakran megjelennek a nemzetközi magánjogi jogesetek során, és melyek megkerülhetetlenek az igazságos és jogos döntés meghozatalának érdekében. Az alább felsorolt jogok nyilván csak töredékei azoknak az alapvető jogoknak, melyek nagy befolyással vannak eme jogágra, de jól mutatják, hogy az emberi jogok bonyolult rendszerének, közjogi volta ellenére, milyen nagy szerepe lehet magánjogi tényállások során is.

2. Egyes emberi jogok jelenlétének vizsgálata a nemzetközi magánjogban

Ahhoz, hogy az emberi jogokat a maguk valós relevanciájában láthassuk nemzetközi magánjogi viszonyokra levetítve, rendkívül fontos felismernünk, hogy az alapjogvédelem egyre nagyobb gyakorisággal jelenik meg a nemzetközi magánjogi tényállások során, ám ahhoz, hogy teljes képet kaphassunk mindez nem elég önmagában, a „mikor” és „miért” kérdések is válaszra várnak. Nevezetesen, hogy mely esetekben kell kiemelt figyelmet fordítanunk az emberi jogi hatásra is, valamint, hogy miből is ered mindennek az alapja. A „miért” kérdésre érdekesítő és tanulságos válasszal szolgálhat Dürig és az alapjogok közvetett hatásának tana a magánjogi viszonyokat illetően. Dürig tétele szerint, a magánjogi szabályok értelmezésében elengedhetetlen a figyelembevétele azoknak, az alapvető értékrendet képviselő elveknek, melyek az emberi jogi védelem alapjait is képezik. A közvetetten kifejtett hatás a magánjogi generálklauzulák alkalmazásán keresztül valósul meg. Dürig szerint az alapjogok legfontosabb realizációja, hogy az egyének bizonyos magánjogi élethelyzeteik felett önállóan, autonóm módon rendelkeznek, ezt a szabad rendelkezési képességet pedig egyaránt védeni szükséges az állammal szemben is, valamint a jogalkalmazás egyéb területein is.²⁴ A „mikor” kérdésre, véleményem szerint legkézzelfoghatóbb választ akkor kaphatunk, ha megvizsgálunk, olyan jogeseteket, melyek során egy-egy emberi jog kiemelten nagy hatást gyakorolt.

Ennek fényében az elkövetkezőkben szeretnénk pontonként megvizsgálni, hogy milyen kontextusban tapadhatnak különféle emberi jogok a nemzetközi magánjogi tényállásokhoz, mert véleményünk szerint a jelentőségük a legjobban úgy mérhető fel, ha megtekintjük, mennyire szerteágazó és változatos jogesetek során találkozhatunk emberi jogi

²⁴ Csehi Zoltán i. m. 23-25.

relevanciákkal. Mindebből következik, hogy eme felsorolás példálózó jellegű, nem tartalmazza sem a teljes körét, sőt még csak a legjelentősebb példáit sem, azon emberi jogoknak, melyeket érinthet a kollíziós jog.

a. *Egyenlő bánásmódhoz való jog*

Az egyenlő bánásmódhoz való jog, az emberi méltósághoz való jogot követően az egyik legjelentősebb alapjog, melyből nagyszámú további alapjogi kategória is fakad. Szorosan kapcsolódik a diszkrimináció tilalmának alapvető voltával. Az Emberi Jogok Európai Egyezményének is egyik legfontosabb cikke a 14. cikk, mely a megkülönböztetés tilalmát mondja ki nemre, fajra, színre, nyelvre, vallásra, politikai vagy egyéb véleményre, nemzeti vagy társadalmi származásra, nemzeti kisebbséghez való tartozásra, vagyoni helyzetre, születés szerinti vagy egyéb helyzetre való tekintet nélkül.²⁵ Az Európai Unió Alapjogi Chartájában az egyenlőség témaköréhez kapcsolódóan jelenik meg az egyenlő bánásmódhoz való jog, több kategóriára lebontva, úgymint a törvény előtti egyenlőség; a megkülönböztetés tilalma; a kulturális, vallási és nyelvi sokféleség tiszteletben tartása; a nők és a férfiak közti egyenlőség; továbbá a gyermekek és az idősek jogai; valamint a fogyatékkal élő személyek beilleszkedésének támogatása.²⁶ A nemzetközi magánjogban szoros kapcsolatot mutat a diszkriminációmentesség elve a jogválasztás elvével is, hisz alapvető célja mindkettőnek biztosítani az egyén számára a különféle személyi körülményeitől független igazságos döntést, anélkül, hogy bármely felet előnyökhöz juttatná. Ugyanakkor ez a két jogelv ellentétes eredményre is vezethet, hiszen a jogválasztás elve alapul vesz minden esetben valamely kapcsolóelvet, legyen az akár az állampolgárság akár a lakóhely. Ezzel szemben az egyenlő bánásmódhoz való jog, egy általános jogelv, mely mindenféle körülménytől mentes generálklauzula. Mindebből adódik, hogy elfordulhat, hogy az imént említett két jogelv összeütközik, erre több példát is találhatunk.²⁷ Egyik ilyen jogeset a magyar vonatkozásokkal is rendelkező Losonci Rose and Rose v. Switzerland ügy, mely esetben az alkalmazandó nemzeti jogtól el kellett végül térnie a hatóságoknak az egyenlő bánásmód fenntartásának érdekében.

A Losonci Rose and Rose v. Switzerland ügy²⁸ a vegyes állampolgárságú házasságok nehézségeinek egyik jó példája. Jogesetünkben a két kérelmező egy svájci lakóhelyű magyar

²⁵ Egyezmény az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről és kiegészítő jegyzőkönyvei

²⁶ Az Európai Unió Alapjogi Chartája (2010/C 83/02)

²⁷ Patrick Kinsch: Private international law topics before the European Court of Human Rights – Selected judgements and decisions (2010-2011), 39-41. In: Yearbook of Private International Law, Volume 13, 2011.

²⁸ Emberi Jogok Európai Bírósága, Losonci Rose and Rose v. Switzerland, 2010.

állampolgárságú férfi, valamint egy svájci, francia kettős állampolgárságú nő, akik házasságra szeretnének lépni és a továbbiakban is Svájcban szándékoznak élni. A problémát a svájci jognak azon rendelkezései jelentik, melyek szerint vegyes állampolgárságú házasság esetén sem tarthatják meg a felek az eredeti vezetéknévüket, hanem közös vezetéknévet szükséges felvenniük. A nehézségeket az okozta, hogy a leendő férj névváltoztatása, magyar állampolgársága miatt, bonyolult adminisztratív procedúrával járna, míg a leendő feleség szeretné megtartani leánykori nevét, mert a szövetségi közigazgatásban ezen a néven szerzett hírnevet magának. Így ennek fényében a felek kérvényt nyújtottak be a Svájci Bíróságra, annak érdekében, hogy a vőlegény saját nemzeti jogát gyakorolva megtarthassa saját vezetéknévét, miután erre a kérvényre elutasító választ kaptak, a felek úgy döntöttek annak érdekében, hogy megköthessék a házasságot, a menyasszony nevét (Rose) veszik fel. Ennek megtörténte után a férj kérvényezte a lehetőséget, hogy élhessen azon jogával, hogy kettős vezetéknéve (Losonci Rose) legyen és így megtarthassa eredeti vezetéknévét is. A Szövetségi Legfelsőbb Bíróság ezt alkotmányellenesnek találta és elutasította a kérelmet.²⁹ Ezt követően a kérelmezők az EJEB-hez fordultak a 14. diszkrimináció tilalmát előíró cikk megsértésére hivatkozva, kiegészítve a 8 cikk megsértésével, mely a családi és magánélet tiszteletben tartására vonatkozik. A kérelmezők kiindulópontja az volt, hogy abban az esetben, ha a felek neme fordított lenne (magyar feleség, svájci-francia férj), a svájci jog adott volna lehetőséget arra, hogy a magyar állampolgárságú fél megtarthassa eredeti vezetéknévét is, míg így köteles megválni attól, és ez önmagában kimeríti a nemi alapú diszkrimináció fogalomkörét. A svájci állam álláspontja szerint, az első kérelmező saját nemzeti joga nem adja meg a lehetőséget számára, a névválasztásra, így nem a svájci jog szenved hiányosságokban. Jogilag azzal indokolták a kérvények megtagadását, hogy a közös családi név a családi egység megteremtéséhez és fenntartásához szükséges. Valamint arra hivatkoztak, hogy ezekkel az intézkedésekkel egyik fél sem szenvedett semmilyen komoly hátrányt. Az EJEB mindebben nem értett egyet, nem talált legitim indokot, arra, hogy eltérően kezeljék a többnemzetiségű házasságra lépő nőket és férfiakat, a családi egységre vonatkozó indokolást elutasította. Továbbá vitába szállt azzal a megállapítással is, hogy milyen mértékű kárt szenvedtek a kérelmezők, kimondta, hogy a személyes identitásnak és a társadalomba való beilleszkedésnek fontos sarokköve a név megválasztása. Konklúzióként jogsértés történt a 14. cikk rendelkezéseivel szemben, a 8. cikkel kiegészítve, ennek következményeként a Bíróság

²⁹ Alexandra Timmer: A Rose By Any Other Name? <http://strasbourgobservers.com/2010/11/16/a-rose-by-any-other-name/> (letöltés: 2014. február 13.)

kötelezte a Svájci Államot 10,000 € kártérítés megfizetésére, valamint 4,515 € kifizetésére a felmerült költségekre.³⁰

Ebből is láthatjuk, hogy az egyenlő bánásmódhoz való jog gyakorlása, alapvető jelentőségéből adódóan, gyakran összekapcsolódhat más emberi jogok gyakorlásával (pl.: családi élethez való jog, névviseléshez való jog, stb.). Az egyenlő bánásmód a jogbiztonság egyik legfontosabb kelléke, hiszen azáltal, hogy diszkriminációmentesen kezeli az állam a polgárait, döntései, intézkedései kiszámíthatóbbá válnak. Egyszersmind ez a jog biztosítja az állami döntéshozatal neutrális, igazságos voltát is.

b. Tisztességes eljáráshoz való jog

A tisztességes eljáráshoz való jog szintén a jogbiztonság egyik alapvető eleme, elvárás az állam felé hogy az ehhez szükséges feltételeket biztosítsa, és ezzel lehetőséget adjon állampolgárainak, hogy érvényesíthessék jogaikat. Kiemelten nagy szerepe abból a tényből fakad, hogy önmagukban a jogok megléte nem elegendő, hanem szükséges hogy ezeket a jogokat az egyének megfelelően tudják gyakorolni, oly módon, hogy a bíróság előtti jogérvényesítési procedúra hatékonyságához elengedhetetlenek bizonyos emberi jogi garanciák beépítése is. Az EJEE 6. cikkében találjuk ennek a jognak a leírását, és itt azt is láthatjuk, hogy eme alapjog biztosítása több részelemből tevődik össze, amelyek közül, ha bármelyik csorbul, a teljes jog elveszti esszenciáját.³¹ A tisztességes eljáráshoz való jog alapvető követelményei a bírósághoz fordulás joga, amelynek mind hatékonynak, mind ténylegesnek kell lenni, lehetőséget adva a valós jogsegélyre. Másik fontos eleme az alapjognak a fórum függetlensége és pártatlansága, szubjektív és objektív szempontból egyaránt; továbbá elvárások még a tárgyalás tisztessége és nyilvánossága, melynek az egyenlő bánásmóddal összhangban kell megjelennie. Ugyanígy lényeges elemek az ésszerű időn belüli eljárás; az ártatlanság vétele; a vád megismeréséhez és a védelemhez való jog, melyhez szorosan kapcsolódik az ingyenes jogi segítségnyújtáshoz való jog; a fegyveregyenlőség feltételének biztosítása a tanúkihallgatás során; valamint az ingyenes tolmácsoláshoz való jog hatékony igénybevételének lehetősége.³² Az Európai Unió Alapjogi Chartájának teljes 6. címe, az Igazságszolgáltatás, eme alapjog köré építi rendelkezéseit, kitérve, az előbb részletezettéken felül, 49. cikkében a bűncselekmények és büntetések törvényességének és

³⁰ Emberi Jogok Európai Bírósága, *Losonci Rose and Rose v. Switzerland*, 2010. <http://sim.law.uu.nl/SIM/CaseLaw/hof.nsf/e4ca7ef017f8c045c1256849004787f5/12ab07c7b3cb852cc12577d6004670ae?OpenDocument> (letöltés: 2014. február 13.)

³¹ Egyezmény az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről és annak kiegészítő jegyzőkönyvei

³² Kondorosi Ferenc: Emberi jogok és jogi kultúrák az Európai Unióban. Saldo Kiadó, 2012. 45-53.

arányosságának elveire, valamint 50. cikkében a kétszeres eljárás alá vonás és a kétszeres büntetés tilalmára.³³ A jogérvényesítés rendkívül fontos része a hatékonyság, melynek egyik legfontosabb eleme az idő faktor, ahogy az előbbieken szó is esett róla az ésszerű időn belüli eljárás és döntéshozatal alapvető elvárás lehet a felek részéről, de a nemzetközi viszonyok miatt ez néhány esetben gyakorlati nehézségekbe is ütközhet.

Ilyen eset például a Karalyos és Huber kontra Magyarország és Görögország ügy,³⁴ mely esetben a magyar illetőségű kérelmezők, Karalyos Csaba bűvész és partnere Huber Kármén egy görög társasággal kötöttek megállapodást, melynek keretében egy görög hajón 8 hónapon keresztül előadják bűvész-műsorukat, ám mindeközben tűzvész által megsemmisült a kérelmezők által a hajón tárolt felszerelés. A görög társaság megtagadta a kártérítés megfizetését, melynek folyamánként a magyar felek magyar fórum előtt kártérítési pert indítottak 1995. január 25-én. A felpereseket a magyar bíróság hiánypótlásra szólította fel, majd mikor eme kötelezettségüknek eleget tettek a magyar Igazságügyi Minisztérium megküldte a görög hatóságoknak tájékoztatást, melyek további tájékoztatást kértek az ügyről. Azonban a kiegészített tájékoztatás iránti kérelmet adminisztrációs hiba miatt 1997. január 27-én ismételten meg kellett a görög hatóságoknak, végül 1997. május 12-én érkezett a bíróság számára válasz Görögországtól. A felperesek teljes mértékben elutasították a kapott választ és felkérték a Pesti Központi Kerületi Bíróságot, melyhez kérelmüket beadták, hogy kérjen további tájékoztatást a görög jogról. A bíróság a felperesek észrevételeivel összhangban kiegészített tájékoztatási kérelmet 1998. február 23-án megküldte a görög Igazságügyi Minisztériumnak, melyre ugyanazon év május 29-én kapta meg a választ. Így 1999. április 20-án sor kerülhetett a tárgyalásra, ám az alperes képviselője nem jelent meg, a tárgyalást pedig elhalasztották, mivel a bíróság nem tudta megállapítani, hogy szabályszerűen kikézbcsítették-e Görögországba az ügyvéd részére a keresetlevelet, illetve a bírósági idézést. Ezt követően a fórum tájékoztatta a felpereseket, hogy az Igazságügyi Minisztérium dokumentumai szerint az alperes megtagadta a keresetlevél és az idézés átvételét egyaránt, valamint hogy a görög hatóságok megtagadták a kért tájékoztatás megadását. Mindezen procedúra 2001. február 1-jéig húzódott, és bár az évben és a következő évben is a magyar Igazságügyi Minisztérium és a Külügyminisztérium több kísérletet tett a szükséges információk megszerzésére, kudarcot vallottak. Az Igazságügyi Minisztérium ezt követően a külföldi jog figyelmen kívül hagyását javasolta a bíróságnak, ám a bíróság döntése szerint a magyar jog nem volt alkalmazható. Ezt követően Karalyos és Huber benyújtották emberi jogi

³³ Az Európai Unió Alapjogi Chartája (2010/C 83/02)

³⁴ Emberi Jogok Európai Bírósága, Karalyos és Huber kontra Magyarország és Görögország ügy, 2004.

panaszukat az Egyezmény 6., tisztességes tárgyaláshoz való jogról szóló cikke alapján, sérelmezve, hogy ügyük tárgyalása nem felelt meg az ésszerű időn belül döntéshozatal elvárásának. Magyarország oldaláról arra hivatkoztak, hogy az eljárás nemzetközi elemei, valamint az, hogy az alperes nem működött közre idézte elő a hosszadalmas procedúrát. Az EJEB elfogadta ezeket az érveket, kiemelve, hogy az ügy egyedi körülményeit, bonyolultságát és nemzetközi jellegét nem lehet figyelmen kívül hagyni, ugyanakkor az eljárás hosszát önmagában a külföldi jog megállapításának nehézségei nem indokolták. A Bíróság főként azt sérelmezte, hogy egyetlen tárgyalásra került sor 9 év alatt és az egész eljárás alatt a magyar bíróság mindösszesen annyit tudott megállapítani, hogy a görög jog tartalma nem megállapítható. Valamint az első alkalommal mikor megkérték a magyar hatóságok a tájékoztatást nem csatoltak minden szükséges iratot, majd a hiánypótlást követően is adminisztrációs hiba folytán nem a hatóságoknak, hanem az alperesnek küldték meg a kérelmet, mely körülmények összességében másfél éves késedelmet okoztak, mely a Magyar Állam rovására írható. Továbbá az Igazságügyi Minisztérium nem tett kiemelten nagy erőfeszítéseket a tájékoztatás megkérésére, ugyanis csak 5 év elteltével kereste meg a görög hatóságokat szóbeli jegyzékben, illetve telefonon. Mindezek fényében a Bíróság véleménye szerint a hosszan elhúzódó eljárás miatt nagyobb mértékben a Magyar Állam hibáztatható, mely ezáltal megsértette a kérelmezők egyezményben foglalt jogait. A döntés következményeként Magyarországot 10.000 € nem vagyoni kár megtérítésének kifizetésére kötelezte a Bíróság.³⁵

A tisztességes eljáráshoz való jog egyik legalapvetőbb elvárása, hogy az állam biztosítsa a döntéshozatalhoz szükséges körülményeket és feltételeket, ez nemzetközi jogi tényállások esetén nyilvánvalóan nagyobb terhet jelent az apparátus számára, de az előbb említett egyenlő bánásmód elve alapján, nem érheti hátrány azon egyéneket, kik határon átnyúló jogviszonyokat létesítenek.

c. Természetes személy névviseléshez való joga

A személyes identitás kialakítása szorosan kapcsolódik a névviselés jogához, alapvető személyiségi jog, mely kifejezheti az egyén belső és külső körülményeit egyaránt. Az identitás és a névviselés több rendkívül fontos ponton kapcsolódik egymáshoz; egyrészt az Állam, ezáltal azonosítja a névviselőjét; másrészt a név megmutatja a személy társadalomban elfoglalt helyét és megmutatja bizonyos jellemzőit, akár nemzetiséggel, nemmel, hírnevével

³⁵ Szabó Sarolta: Nemzetközi magánjog – Jogszabály- és jogesetgyűjtemény. Pázmány Press, 2013. 392-395.

kapcsolatban; és nem elhanyagolható tény, hogy a családjához való kötődést is szimbolizálja, akár le- és felmenő családi viszonyok tekintetében, akár házassági státusza tekintetében. A névviselésnek fontos aspektusa, hogy ha az adott nevet hosszú időn keresztül viselte az adott személy, akkor az már hozzátapadt személyiségéhez, identitásához és megfosztása ettől a névtől súlyosan sértené, ezáltal az egyén személyiségi jogait. Nemzetközi viszonyokban a névviselés kérdése rendszerint problémákat vethet fel, épp a különféle nemzeti kultúrák és jogrendszerek diverzitása miatt. Ezek az eltérések ahhoz vezethetnek, hogy más-más államokban más-más néven tartják nyilván ugyanazon személyt, mely semmiképp sem szerencsés személyes identitásának kialakításának, megőrzésének vonatkozásában.³⁶ Bár nevesítve eme jog nem jelenik meg sem az Emberi Jogok Európai Egyezményében, sem az Európai Unió Alapjogi Chartájában az évek folyamán a két bíróság joggyakorlata kialakította a védelmére vonatkozó szabályokat, levezetve az egyének személyiségi jogaiból és a kulturális, vallási és nyelvi sokféleség tiszteletben tartásának követelményéből. A személyes státusz megtartásának folytonossága nemzetközi elemek esetén mindig is nagy kihívása volt a nemzetközi magánjognak, a névviselés folytonossága is ebbe a körbe tartozik. Különösen sok problémát és esetet vet fel ennek a jognak a realizálása egyre globalizálódó világunkban, különösen az integráción belül, ahol a személyek az uniós szabadságoknak köszönhetően szabadon mozoghatnak, telepedhetnek le, vállalhatnak munkát és alapíthatnak családot. A legfontosabb jogforrása ennek az alapjognak a bírósági döntéseken felül, A családi és utónevekre alkalmazandó jogról szóló, 1980. szeptember 5-i müncheni egyezmény, mely a nevek és a személyes státusz folytonosságát írja elő, állampolgársághoz kötve a hatályos jog kijelölését. Ezt az egyezményt azonban még csak 4 állam ratifikálta, és Magyarország nem részese. Ahhoz, hogy az egyezmény valódi jelentőségét ki tudja teljesíteni nagyobb elterjedésre, több részes államra lenne szükség. Az Emberi Jogok Európai Egyezményében a névviseléshez való jog főleg a magánélethez való jogból nőtt ki magát, így kezdeti jogesetei is nagyrészt ehhez az alapjoghoz kapcsolódva jelentek meg.³⁷ Hasonlóképp az EuB előtt is többször felmerültek a témához kapcsolódó kérdések, és a bíróság kiemelt figyelmet fordított e tényállások során a névviseléshez való jog védelmére. A két legjelentősebb jogeset eme joghoz kapcsolódóan a García Avello eset³⁸ és a Grunkin - Paul ügy,³⁹ melyeknek közös elemei, hogy mindkét esetben a felperesek azt nehezményezték, hogy gyermekeiket a helyi

³⁶ Giulia Rossolillo: Personal identity at a crossroad between private international law, international protection of human rights and EU law, In: *Yearbook of Private International Law*, Volume 11(2009) 144-149.

³⁷ Giulia Rossolillo i. m. 150-152.

³⁸ Az Európai Unió Bírósága, C-148/02 Garcia Avello v. Etat Belge

³⁹ Az Európai Unió bírósága, C-353/06 Grunkin-Paul v. Standesamt Niebuß

hatóságuk saját jogszabályaik szerint anyakönyvezték, figyelmen kívül hagyva az esethez kapcsolódó nemzetközi elemeket. Ezek az intézkedések az első esetben, a kettős állampolgárságú gyermek esetében, azt a helyzetet eredményezték, hogy két különböző néven állították ki papírjait, míg a második esetben, a gyermeknek az állampolgársága szerinti hatóságok megtagadták az iratok kiállítását a nevével kapcsolatban felmerült gondok miatt. Mindkét esetben az EuB helyt adott a szülők kérésének a személyi státusz, valamint a családi élet védelmének keretében.⁴⁰

Az EJEB előtt eme jogot érintő esetek egyike a Daróczy eset,⁴¹ mely ügyben a panaszos férjhezmenetelekor felvette férje vezeté- és keresztnévét (Daróczy Tiborné) az akkori szokások szerint. A problémát az okozta, hogy férjének kettős keresztnéve volt (Daróczy Tibor Ipoly), ám mivel gyakorlatban csak az elsőt használta, a hivatalos iratokon is csak első keresztnévét tüntette fel az aláírásában, aminek következtében a magyar hatóságok így anyakönyvezték az ifjú feleséget is. Az felperes irataira is ilyen formában került fel a neve, ám 1984-ben, mikor a magyar állam bevezette az elektronikus Állami Népeségnyilvántartást már a helyes néven rögzítették (Daróczy Tibor Ipolyné). 2004-ben, férje halálát követően, Daróczy asszonynak új személyi igazolványt kellett kiállítatnia és ekkor különféle nehézségei adódtak a neve körüli felmerült adminisztrációs problémákból kifolyólag, többek közt a bankszámlájához való hozzáféréshez is több igazolásra volt szüksége, hogy bizonyítsa önazonosságát. Az új személyi igazolványra már a teljes, helyesen megalkotott név került, mely ellen a panaszos kérelmet nyújtott be, hogy visszakaphassa 50 éven keresztül használt nevét, mely az idők folyamán személyéhez tapadt, ezt a kérését a hatóságok elutasították, arra hivatkozva, hogy a férjezett nevét a feleség egyedül nem változtathatja meg. A panaszos ekkor az EJEB-hez fordult a 8. cikkre hivatkozva, amely befogadhatónak találta az esetet és leszögezte, hogy a névnek fundamentális szerepe van az egyének önmeghatározásában és az állam csak különösen nyomós közérdek esetén tilthatja meg a névváltoztatást. A magyar állam azzal érvelt, hogy az állami nyilvántartások pontossága alapos, legitim indok, ám a testület rámutatott arra a tényre, hogy a panaszos által benyújtott kérvény nem veszélyeztethette különösebben a magyar nyilvántartási rendszert, ha az ezt megelőző 50 évben nem okozott bonyodalmat annak a névnek a használata, melyre a kérelem irányult. Valamint azt se találta a Bíróság megfelelő indoknak, hogy mások jogának védelmében tiltsák meg a névváltoztatást, hiszen az időközben elhunyt férj is, élete folyamán, nevének a

⁴⁰ Raffai Katalin: Uniós alapszabadságok kontra tagállami jogszabályok, avagy az uniós állampolgár névviselési jogát meghatározó szabályok ellentmondásai

⁴¹ Emberi Jogok Európai Bírósága, Daróczy v. Hungary, 2008.

rövidebb változatát használta. Így az EJEB elmarasztalta Magyarországot a 8. cikk megsértésében, mellyel egyúttal jogszabály módosításra is kényszerítette a tagállamot, tekintetben véve, hogy maga a jogszabályi környezetből fakadt a jogsérelem.⁴² Ebben a jogesetben a névviseléshez való jog szempontjából fontos körülményekként mérlegelte az EJEB a névviselés folytonosságának megtartását, azt a tényt, hogy a kérelmező hosszú időn keresztül viselte nevét, valamint, hogy neve szoros személyes kapocs volt elhunyt férjéhez, mintegy mellékes körülményként említette csak meg, hogy ezekből a körülményekből adódóan ez már személyes identitásának részét képezte.

Ezektől az ítéletektől függetlenül a névviseléshez folytonosságának joga az EJEB joggyakorlatában nem minden esetben állja meg a helyét, a bíróság elismeri a tagállamok nagyfokú szabadságát a névjoggal kapcsolatos jogalkotás terén és bár egyértelmű szükséglet mutatkozik ebben a kérdéskörben a jogharmonizációra. Például a *Mentzen alias Mencena* esetben,⁴³ mely ügyben a gondot a külföldi vezetéknév fonetikus átírása okozta, az EJEB nem foglalt állást. Összességében elmondhatjuk, hogy bár a Bíróság nem kötelezi egyértelműen az egyezmény részes országait a névviselés folytonosságának biztosítására, mégis szem előtt kell tartania a tagállamoknak, hogy a nemzetközi magánjog és az Emberi Jogok Európai Egyezménye szerint egyaránt az egyén neve a szimbóluma az egyén identitásának.⁴⁴

d. *Külföldön szerzett magánjogi státusz elismeréséhez való jog*

Ez a jog némiképp magyarázatra szorulhat, hisz így szó szerint nem találkozhatunk vele, sem az Egyezményben, sem az Alapjogi Chartában. A családi élethez való jogból ered, mely az Egyezményben a 8. cikk alatt található, míg a Chartában a 7. cikk rendelkezik a magán- és családi élet tiszteletben tartásáról. Ez a jog főleg olyan családi viszonyokra vonatkozik, melyek egy másik tagállamban jöttek létre és az érintett tagállam joga szerint, bármilyen okból kifolyólag, nem érvényesek. Eme jog fényében ennek, a másik nemzeti jog által illegitim státusznak a továbbvitele alapvető emberi jogként jelenik meg, abban az esetben, ha a felek a családi jogállást jóhiszeműen szerezték, valamint jogos elvárás a felek részéről, a státuszuk stabilitása, jogfolytonossága. A jogos elvárás alapját az a tény képezi, hogy a felek joggal feltételezhették, hogy jogviszonyuk tartósan fennmarad, ami nem jelenti azt, hogy nem zavarhatóak meg az ebből adódó jogaik gyakorlása közben, viszont csak és kizárólag a szükségesség és arányosság elvével összhangban. Az egyik legismertebb kezdeti jogeset,

⁴² Karsai Dániel: Magyar ügyek Strasbourgban 2005-2008 között. http://drkarsai.hu/fajl/publikacio_2011_12_19_13_09_42_13.pdf (letöltés: 2014. január 28.)

⁴³ Emberi Jogok Európai Bírósága, *Mentzen alias Mencena v. Latvia*, 2004.

⁴⁴ Giulia Rossolillo i. m. 150-152.

mely megalapozta eme jognak az alapjait a Wagner eset,⁴⁵ melyben a luxemburgi hatóságok nem ismerték el a perui örökbefogadás által létrejött családi köteléket teljes értékűnek, amely tény azt eredményezte, hogy a család mindennapi életének folytatása nehézségekbe ütközött és gyermek nem kaptak meg a szükséges jogi védelmet, ami gátolta az örökbefogadó családba való beilleszkedését. A Bíróság döntésének értelmében ezzel Luxemburg megsértette a 8. cikkbe foglalt családi élethez való jogot, és így a fórum kötelezte a tagállamot, hogy ismerje el a külföldi adoptációt.⁴⁶ Mint láthatjuk, ennek a részjognak az alapjait az a törekvés adja, hogy a kölcsönös elismerés elvét, a jogbiztonság érdekében az államok kiterjesszék magánjogi jogviszonyokra is. Eszerint függetlenül attól, hogy az érintett tagállamban akár szigorúbb intézkedések vannak érvényben, a külföldön megszerzett családi jogi státuszt nem lehet vitatni. Alapvető igényként jelenik meg az egyén számára, hogy a családi jogi státusza, amelyben de facto éli mindennapjait, a nemzetközi környezettel függetlenül elismerésre kerüljön, és ez az igénye védelmet nyerjen.⁴⁷

Figyelemre méltó jogeset a témában a 2011-es, szintén örökbefogadási procedúrát érintő Negrepontis-Giannis ügy,⁴⁸ mely esetben a görög hatóságok nem fogadtak el egy amerikai örökbefogadási eljárást, arra hivatkozva, hogy a kérelmezőt egy pap fogadta örökbe, aki az örökbefogadott nagybátyja volt. Márpedig a görög-katolikus egyház egy magas rangú elöljárója a Görögországban hatályos törvények szerint, azon felül, hogy nem házasodhat, gyermeket sem fogadhat örökbe, és ezek az egyházjogi kérdések Görögországban alkotmányos védelmet élveznek. Maga az örökbefogadás Michigan államban jött létre és a felek a családi viszonyukat 14 éven keresztül zavartalanul fenntartották, egészen a nagybácsi haláláig, mikor is jogvita indult meg az örökhagyó vagyonának szétosztása tekintetében, amelyben a vita tárgyát képezte, többek közt, több görögországi ingatlan is. Az egyházjogi törvényekre hivatkozva a görög hatóságok nem ismerték el a kérelmező családi jogi státuszát, és így nem örökölhették örökbefogadó szülője után. A panaszos ekkor az EJEB-hez fordult, mégpedig több cikk megsértését is sérelmezte; a családi élet védelméről szóló 8 cikkre, a diszkrimináció tilalmát előíró 14 cikkre, a tulajdon védelmét garantáló cikkre (mely az Egyezmény 1. Protokolljának 1. cikke) valamint a 6 cikkre, a tisztességes eljáráshoz való jogról szóló cikkre hivatkozva. A bíróság befogadta az ügyet és úgy döntött, hogy a legitim indok nem állta meg a helyét az állam részéről, így döntése nem volt kellőképp igazolható, tehát megsértette a kérelmező jogait. Külön megjegyezte az EJEB, hogy a Michiganben

⁴⁵ Emberi Jogok Európai Bírósága, Wagner and J.M.W.I v. Luxembourg, 2007.

⁴⁶ Patrick Kinisch: i. m. 42-45.

⁴⁷ Romuald Di Noto i. m.

⁴⁸ Emberi Jogok Európai Bírósága, Negrepontis- Giannis v. Greece, 2011.

lefolytatott örökbefogadás el nem ismerésével Görögország súlyosan beleavatkozott a panaszos emberi jogainak a gyakorlásába. A fórum továbbá hozzá tette, hogy nem találta különösen nagynak a társadalmi nyomást, ami szükségessé tette volna ezeket az intézkedéseket a felperes ellen.

Másik nagy csoportköré a témának a külföldön kötött házasságok elismerésének kérdése, például a Mary Green és Ajad Farhat kontra Málta ügy,⁴⁹ mely esetben a kérelmező második házasságot kötött Líbiában az iszlám törvények szerint, ám ezt a máltai hatóságok nem fogadták el, mivel abban az időben Máltán nem volt ismert a válás jogintézménye, az ország által vallott szigorú katolikus nézeteknek megfelelően. A Bíróság figyelembe véve a még élő első házastárs érdekeit, valamint Málta állami berendezkedésének alapjait, többek közt a monogámián alapuló házasság védelmének értékeit, nem fogadta be az ügyet. Különösképp vizsgálhatatlanná tette az esetet, hogy a kérelmező nem tudta bizonyítani, hogy a második házassági aktus megtörténtekor szoros kapcsolat fűzte Líbiához, valamint felmerült a joggal való visszaélés lehetősége is.⁵⁰ A jövőben érdekes kérdéseket vethet még fel az azonos neműek házasságkötésének engedélyezése bizonyos államokban, mely akár azt is eredményezheti, hogy egy adott állam, bármilyen nagymértékben is zárkózik el a kérdés liberalizálásától, kénytelen lesz azonos neműek házasságát is bejegyezni.

e. A családi élethez való jog és a gyermekek jogellenes külföldre vitele

A család és a gyermekek minden ember életében különösen fontos helyet foglalnak el. Minden szülő természetes igénye, hogy gyermekét a közelében tudhassa, gondoskodhasson róla és lássa felnővekedni. Napjainkban azonban egyre gyakoribbak a többnemzetiségű gyermekek, a különféle nemzetiségű szülők, a mozaik családok és sajnos a családok szétesése miatt a csonka, egyszülős családok is. Ilyen esetekben nemzeti viszonylatokban is különösen kényes kérdés a gyermek elhelyezése, hát még nemzetközi elemek megléte esetén. Az EJEE-ben garantált családi élethez való jog biztosítása minden érintett számára, nagy kihívások elé állítja a döntéshozókat. Természetesen ilyen konfliktushelyzetben bármilyen döntés is szülessen, az nem lehet minden érintett számára teljes mértékben kielégítő. Az elégedetlen fél ilyen esetekben kétségbeesett lépésekre ragadtathatja magát, akár joggal ellentétes cselekedeteket is végre hajthat. Az ilyen és ehhez hasonló szituációk kezelésére kötötték

⁴⁹ Emberi Jogok Európai Bíróság, Mary Green and Ajad Farhat v. Malta, 2010.

⁵⁰ Patrick Kinsch i. m. 42-45.

1980-ban a Hágai Gyermekelviteli Egyezményt,⁵¹ amely a témában a legfontosabb nemzetközi multilaterális egyezmény. Az európai uniós szabályozások az ügyben ugyanis kimondják, hogy ha a volt házastárs vagy élettárs a közös gyermeket jogellenesen, tehát a másik fél beleegyezése nélkül, illetve a gyermeke lakóhelye szerinti EU-tagállam bírósága által hozott rendelkezéssel ellentétesen, másik uniós tagállamba viszi, akkor ez kimeríti a gyermek jogellenes külföldre vitelének tényállását és az érintett felügyeleti jogkörrel bíró szülő, bírósági eljárást indíthat meg a gyermek visszaszerzése érdekében. Fontos megjegyeznünk, hogy a hágai szabályozást és az európai uniós szabályozást is az emberi jogokkal összhangban kell értelmezni, ami különösen nagy nehézségeket okoz, mikor a családi élethez való joggal való egyensúlyra törekszünk. A családi élethez való jog mind az EJEE-ben, a 8. cikk alatt, mind a Chartában megjelenik, a 7. cikk alatt. Ugyanakkor a Hágai Gyermekelviteli Egyezmény és az uniós szabályozás is komoly hatással van eme emberi jog esetjogára.

Nemzetközi magánjogi tudósok körében nagy aggodalmat váltott ki a Neulinger eset,⁵² ebben az ügyben a kérelmezők a Hágai Gyermekelviteli Egyezmény alapján hozott döntést vitték a Bíróság elé, a magán- és családi élet tiszteletben tartásához való jog megsértése miatt. A felperes a gyermek anyja volt, svájci állampolgárságú nő, ki a svájci bíróság szerint jogtalanul külföldre vitte gyermekét Izraelből, az izraeli apa beleegyezése nélkül. Az izraeli bíróságok bár az anya felügyeletére bízták a gyermeket, a szülői jogok gyakorlását megosztva ítélték meg mindkét szülőnek. Így mikor az anya titokban visszatért Svájcba és gyermekét is magával vitte megszegte a Hágai Egyezményt. Az egészségügyi szakvélemény szerint a gyermek azonnali Izraelbe történő visszatérése édesanyja nélkül komoly traumát és lelki sérüléseket okozna, ám ennek ellenére a nemzeti bíróságok visszaküldték Izraelbe a gyermeket. Ezt követően fordult az édesanya az EJEB-hez, mely megállapította, hogy a gyermek elvitele jogellenes volt, ugyanakkor kimondta azt is, hogy az ügyben a gyermek érdeke az elsődleges, a köz érdeke és a szülők érdeke csak ezt követően kerülhet mérlegelésre. A gyermek fő érdekének az EJEB a családjával való kapcsolat fenntartását, valamint a legmegfelelőbb környezetben való felnövekedését találta. Összességében végül az EJEB arra az álláspontra helyezkedett, hogy nem sértettek meg az említett jogot, mert az anya megsértette a Hágai Gyermekelviteli Egyezmény rendelkezéseit és egyszersmind figyelmen kívül hagyta az apa családi élethez való jogát.

Alapvetően ez a döntés azért adott félelemre okot, mert magában rejti a veszélyt annak, hogy a továbbiakban a nemzeti bíróságok a Hágai Gyermekelviteli Egyezményt nem a maga valós

⁵¹ The Hague Child Abduction Convention

⁵² Emberi Jogok Európai Bírósága, Neulinger and Shuruk v. Switzerland, 2010.

céljának, a gyermek jogtalan külföldre vitelének megakadályozásának, keretei közt értelmezik, hanem kiterjesztik a gyermekelhelyezés, vagy a szülői jogok gyakorlásának kérdéskörére is, ami veszélyeztethetné a Hágai Egyezmény helyes használatát.⁵³

f. Egészséges környezethez való jog

A jövő nemzedékének felnevelése, oktatása körében az egyik legfontosabb szempont, melyet nem hagyhatunk figyelmen kívül a tudatos környezethasználatra való nevelés, hisz egyre pusztuló bolygónk megóvása mindannyiunk közös érdeke. Mindenkinek joga van olyan környezetben élni, tanulni és dolgozni, mely nem hat károsan egészségi állapotára, valamint a jövő nemzedékének is joga van részesülni a természeti kincsekben és egy egészséges, élhető környezetben. Ennek alapvető eleme a fenntartható fejlődés biztosítása és szabályozása. Az állam jogrendjén felül a környezeti nevelésnek meg kell jelennie a technikában, a tudományokban is, megfelelő munkafeltételek biztosításában stb..⁵⁴ Az Unió rendkívül nagy hangsúlyt fektet a környezetvédelemre, fő célkitűzései közt található a fenntartható fejlődés eszméje, mely próbálkozás arra, hogy egyre globalizálódó világunkban a gazdasági növekedés és a környezet megóvása között egyensúly alakulhasson ki. Az Alapjogi Chartában is hangsúlyosan megjelenik a környezet és az egészség megóvásának igénye; mind a 35. cikke az egészségvédelemről, mely kötelezettségként írja elő az emberi egészségvédelem magas szintjét; mind a 37. cikke a környezetvédelemről, mely a környezet védelmén felül kiterjed minőségének javítására, valamint a fenntartható fejlődés elveinek tiszteletben tartására is.⁵⁵ Az EJEE nem tartalmaz erre a jogra vonatkozó bekezdéseket, de az EJEB a joggyakorlata során mégis az Egyezmény 8. cikkéhez kapcsolódóan, mely a magánlakások tiszteletben tartásának követelményét is tartalmazza, több a témába vágó ügyben is hozott elmarasztaló ítéletet, ezzel egyúttal megteremtve a precedensét annak a jognak, hogy az egyénnek jogában áll olyan környezetben élni, amely nem ártalmas egészségi állapotára.

Ehhez kapcsolódóan egy korai és alapvető jelentőségű ügy az 1994-es López Ostra eset,⁵⁶ mely jelentős fordulópontot jelentett az EJEB esetjogában, ugyanis első alkalommal mondta ki a bíróság a jogsértés tényét környezetvédelmi károkozás következményeként. Esetünkben ugyanis a konfliktust az a tény okozta, hogy a panaszos lakása egy olyan bőrkészítő

⁵³ Lara Walker: The impact of the Hague Abduction Convention on the rights of the family in the case-law of the European Court of Human Rights and the UN Human Rights Committee: The danger of Neulinger In: *Journal of Private International Law* Volume 6. Number 3. 2010 . 649-681.

⁵⁴ Julesz Máté: Az egészséges környezethez való jog és a jövő nemzedékek védelme In: *Acta Humana* 19. évf., 2008. 1-2 sz.

⁵⁵ Az Európai Unió Alapjogi Chartája (2010/C 83/02)

⁵⁶ Emberi Jogok Európai Bírósága, López Ostra v. Spanyolország, 1994.

létesítmény közvetlen közelében volt található, mely illegális szilárd és folyékony hulladékok tárolása és kezelése által jelentős környezeti károkat okozott, veszélyeztetve ezzel a felperesek egészségi állapotát is egyúttal. A Sacursa nevezetű multinacionális cég telephelye engedély nélkül kezdte meg működését és a későbbiekben sem folyamodott engedélyeztetési eljárás lefolytatásához. A helyzet akkor vált elviselhetetlenné az ott lakók számára, mikor egy meghibásodás következtében gázok és szennyeződések szabadultak fel az üzemből, rendkívül kellemetlen szagok kíséretében. A szakértői vélemények kimutatták, hogy a kibocsátott káros anyagok nem csak kellemetlenséget okoztak a közelben lakóknak, de súlyos egészségügyi károkozásra is alkalmasak voltak. A helyi hatóságok a balesetet követően elrendelték a terület kiürítését, bár a fertőzött szennyvíz kezelését továbbra is engedélyezték. További szakértői vélemények rámutattak, hogy a részleges bezárást követően is további egészségkárosodást okozhat az üzem fennmaradt egységeinek működése, így a kérelmezők beadták panaszuk az EJEH-hez, mivel sérelmezték, hogy a spanyol állam nem tett meg minden szükséges intézkedést megvédésükre.⁵⁷ A Bíróság befogadhatónak találta az ügyét, a megsértett jog tekintetében a 8. cikkhez kapcsolódó magán- és családi élet védelmét vette jogalapul, ezzel egyúttal megteremtve a precedensét is a környezetvédelmi jellegű ügyek elbírálásának. Döntésében kimondta, hogy a helyi spanyol hatóságok valóban elmulasztották megtenni a megfelelő lépéseket a helyi lakosok jogvédelmének érdekében, valamint hangsúlyozta, hogy az állami felelősség ebben az esetben nem az aktív tevőleges magatartás okozta, hanem épp ennek a hiánya vált jogsértő aktussá, hiszen a 3. generációs emberi jogok esetében az állam beavatkozásra köteles, ha az egyének védelme ezt kívánja.⁵⁸ A kapcsolatot a környezet- illetve egészségvédelem és a magán- és családi élet tiszteletben tartásához való jog közt a bíróság azzal indokolta, hogy a nagymértékű szennyezés komoly hatásokkal lehet a kérelmező jó közérzetére, egészségére, amely körülmények súlyosan akadályozhatják, hogy igénybe vegye magánlakását, valamint magán- és családi életére is negatívan hathatnak. A bíróság szerint a spanyol állam nem találta meg a megfelelő egyensúlyt a gazdasági érdekek és a sértett személyes érdekeihez fűződő jogok közt, ezért nem vagyoni kár megtérítésére kötelezte, valamint a felmerült költségeket is viselnie kellett.⁵⁹

⁵⁷ Kardos András: A hulladékgazdálkodás nemzetközi esetjoga In: *Publicationes Universitatis Miskolciensis Sectio Juridica et Politica*, XXX/2. 2012. 501-508.

⁵⁸ Bándi Gyula: A környezethez való jog, mint az állam környezetvédelmi funkciójának értelmezése. Az Európai Közösség jogalkotásának hatásaiból eredő feladatok
<http://www.kvvm.hu/szakmai/karmentes/egyeb/kjogalk/03.htm> (letöltés: 2014. március 07.)

⁵⁹ International Network for Economic, Social & Cultural Rights, Caselaw database: López Ostra vs. Spain
<http://www.escri-net.org/docs/i/673084> (letöltés: 2014. március 15.)

Ennek az ítéletnek azért volt különösen nagy hatása, mert a későbbiekben, több ügyben is erre hivatkozva hoztak döntést, megteremtette a precedenst például a 2005-ös Fadeyeva kontra Oroszország⁶⁰ ügghöz, melyben egy fémfeldolgozó üzem veszélyeztette a felperesek egészségi és jóléti állapotát. Vagy példának okáért a Moreno Gomez⁶¹ ügyben is a 8. cikkre hivatkozva született döntés. Környezetvédelmi és egészségvédelmi témákban a 8. cikkben felül még volt kísérlet az EJEE 3. cikkére való hivatkozással megteremteni a jogalapot, de az embertelen, megalázó bánásmódra való hivatkozást a bíróság elutasította. Viszont a 2. cikkre, az élethez való jogra, való hivatkozás súlyos és kirívó esetben megállta a helyét, ennek legnagyobb jelentőségű példája az Öneriyildiz kontra Törökország ügy.⁶² Ebben az esetben a Bíróság megállapította Törökország vétkességét a felperes 13 családtagjának halálában és lakóhelyük lerombolásában egy hulladéklerakón végbement metán-gázrobbanás során, mivel az állam nem tett lépéseket a katasztrófa megakadályozására.

Az élhető, egészséges környezet mindannyiunk közös érdeke és joga is egyben, ezért elengedhetetlen a társadalmi szerepvállalás és az állami beavatkozások hosszú sora is. Napjainkban a környezet gyors pusztulása egyre sürgősebb és drasztikusabb lépésekért kiált, a jövő egyik nagy kérdés, hogy a jogfejlődés eljut-e, és ha igen mikor, arra a szintre, hogy külön magát a környezetet is felruházza bizonyos alapvető jogokkal.

g. Vallásszabadság

Az Európai Unió Alapjogi Chartája a gondolat-, lelkiismeret- és vallásszabadságot közösen tárgyalja a 10. cikke alatt, ez a cikk kiterjed nem csak önmagában a vallásszabadságra, hanem annak gyakorlati megtestesülésére, a vallásgyakorlásra is, és ehhez kapcsolódóan a vallási meggyőződés szabad megváltoztatásához való jogra is.⁶³ Az Emberi Jogok Európai Egyezményének 9. cikkében a vallásszabadság szintén a gondolati- és lelkiismereti szabadsággal összefonódva jelenik meg, tartalmilag azonos jellemzőket mutatva az Alapjogi Chartában foglaltakkal.⁶⁴ A vallásszabadság egy olyan alapvető jog, melynek előfeltétele a vallási tolerancia kialakulása magában a társadalomban. Ez a fajta hozzáállás nem szabályozható a jogalkotó részéről, az egyént körülvevő társadalmi szféra biztosítja vagy éppenséggel annak a hiánya gátolja meg. Ugyanakkor szükséges természetesen az állam részéről a lehető legteljesebb körű jogok biztosítása és, hogy törekedjen arra, hogy

⁶⁰ Emberi Jogok Európai Bírósága, Fadeyeva v. Russia, 2005.

⁶¹ Emberi Jogok Európai Bírósága, Moreno Gomez v. Spain, 2004.

⁶² Emberi Jogok Európai Bírósága, Öneriyildiz v. Turkey, 2004.

⁶³ Az Európai Unió Alapjogi Chartája (2010/C 83/02)

⁶⁴ Egyezmény az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről és kiegészítő jegyzőkönyvei

állampolgárai körében szemléletváltoztató intézkedéseket kommunikáljon le a vallási intolerancia leküzdésére. Fontos eleme ennek a határozott fellépés a gyűlöletbeszéd ellen, közben tiszteletben tartva a véleménynyilvánítás szabadságát; a vallási öltözék viselésének engedélyezése; a vallásoktatás és a vallási jelképek elhelyezésének liberalizálása. Továbbá a szekták, illetve szektáknak tekintett egyházak vallásszabadságának korlátozásának feloldása is jelentős kérdés lehet, hiszen a szekták tagjai is szabadon gyakorolhatják vallásukat az Egyezményben foglaltak szerint.⁶⁵ Az utóbbi évtizedekben a szekularizáció egészen nagy mértéket öltött és ennek következményeként, azokat kik látványosan kinyilvánítják vallási hovatartozásukat, gyakran elítéli a társadalom. Ez többek között abból is fakad, hogy a határozott vallási irányultságú személyekről általában, a kevésbé vallásos tagjai a közösségnek úgy vélekednek, hogy szélsőségesek, akik veszélyt jelentenek, téríteni szeretnének, illetve változtatni a közösségben berögződött viszonyokon. Ez napjainkban főleg a muzulmán vallást gyakorlókkal kapcsolatban jelenik meg rendkívül markánsan, de egyéb vallási felekezetek tagjaival szemben is gyakran alakulnak ki különféle előítéletek. Fontos azonban szem előtt tartanunk, hogy a vallási hovatartozás kifejezése nem egyezik meg mindezekkel a sztereotípiákkal, mindenkinek joga van, akár nyilvánosság előtt is, hogy vallási meggyőződését kifejezésre juttassa, anélkül hogy ezáltal alaptalan konklúziókat vonnánk le a személyéről. Ez természetesen másik oldalról is igaz, ugyanis a vallásszabadsághoz való jog egyben jelenti azt is, hogy az egyén szabadon távol maradhat bármely vallástól és annak gyakorlásától, nem kényszeríthető, hogy meggyőződésével összhangban nem álló vallási tevékenységeket gyakoroljon és nem zaklatható meggyőződésének megváltoztatására irányulóan. A vallás egy védendő érték széteső világunkban, hiszen erőt, hitet, kitartást és biztonságot adhat a gyorsan rohanó mindennapokban. Hívői számára a közösséget jelenti, ahová tartoznak és szimbolizálja mindazokat a dolgokat, melyek fontosak és értéket képeznek. Gyakran ahhoz, hogy az egyént mindezekre emlékeztesse, elegendő önmagában egy-egy apró jelkép, amelytől megválnia nehézséget jelent, ahogy láthatjuk a következő Eweida kontra Egyesült Királyság⁶⁶ ügy kapcsán is.

Ebben a jogesetben a kérelmező hölgy a kopt keresztény vallást gyakorolta aktívan és vallási elköteleződése jelképeként egy keresztet hordott a nyakában. A konfliktus alapját az képezte, hogy a British Airways-nél állt alkalmazásban, ahol munkaköréből adódóan gyakran került kapcsolatba utasokkal. A cég, arculattervezésének kellékeként, új öltözködési szabályzatot fogadott el, melynek hölgyek esetében része volt a nyitott nyakú blúz is, amely az eddig

⁶⁵ Kondorosi Ferenc i m. 63-73.

⁶⁶ Emberi Jogok Európai Bíróság, Eweida és mások v. Egyesült Királyság, 2013.

elrejtett keresztet láthatóvá tette az ügyfelek számára is. A panaszos, feljebbvalói többszöri utasítására sem vette le a vallási meggyőződését hirdető keresztet, melynek következményeként figyelmeztették, hogy fizetés nélküli szabadság keretében hazaküldik, ha nem tesz eleget a szabályzatban foglaltaknak. Az ügy későbbi szakaszában adminisztratív munkakört ajánlottak Eweida asszonynak, ahol nem érintkezett volna az utasokkal, így továbbiakban is hordhatta volna a nyakában lógó keresztet, ám a hölgy ezt a lehetőséget elutasította. Időközben a történetek oly nagy sajtó visszhangot okoztak, hogy a British Airways úgy döntött, hogy új dress code-jában engedélyezi a vallási szimbólumok viselését dolgozói számára. A felperes ezt követően újra munkába állt eredeti munkakörében, ám a kiesett időre kompenzáció igényelt a reptéri társaságtól tekintettel a több hónapig tartó keresetkiesésre. A cég ezt nem volt hajlandó megfizetni, melynek következményeként Eweida asszony előbb kimerítette a tagállami jogérvényesítési lehetőségek, majd miután kéréseit elutasították a brit bíróságok, az Emberi Jogok Európai Bíróságához fordult, arra hivatkozva, hogy az állami jogrendszer nem védte meg őt vallásának gyakorlásának jogában. A brit kormány az EJEB előtt arra hivatkozott, hogy az Egyezmény vallásszabadságra vonatkozó cikke nem vonatkozik valamennyi vallási motivációjú cselekményre és viselkedésre, és a keresztény hit nem követeli meg a kereszt látható módon való viselését, így ez a magatartás saját egyéni döntése a felperesnek. Az EJEB ítéletében megállapította, hogy a 9. cikkben foglalt jogok a demokratikus társadalom alapkövének számítanak és a hitbéli szabadsághoz kapcsolódó tevékenységek nem pontosan körülhatárolhatóak, az egyéni gondolati és lelkiismereti szabadság körébe tartoznak, így a kérelmezőnek nem kell bizonyítania, hogy a konkrét cselekménye a hit kinyilvánításának körébe tartozik-e. Ugyanakkor Eweida asszony viselkedését a vallási meggyőződés manifesztumaként értékelte, bár azt is elismerte a Bíróság, hogy a British Airways által létrehozott öltözködési szabályzat legitim célnak volt tekinthető az egységes arculat érdekében, valamint méltányolta a tényt, hogy a panaszos számára azonos fizetés mellett adminisztratív munkát is felajánlottak. Összességében végül azt a döntést hozta, hogy a méltányos egyensúly megtalálása nem volt sikeres, így elmarasztalta az Egyesült Királyságot. A végső döntésben jelentős körülménynek számított továbbá az, hogy a kérelmező keresztje kellőképp visszafogott volt, valamint hogy maga a British Airways is felismerte öltözködési szabályzatának jogsértő voltát és módosította azt.⁶⁷

⁶⁷ Mészáros Gábor: Az egyezmény 9. cikke gondolat-, lelkiismeret- és vallásszabadság In: *Fundamentum* 2013/2.sz. http://epa.oszk.hu/02300/02334/00061/pdf/EPA02334_fundamentum_2013_2_123-134.pdf (letöltés: 2014. április 04.)

Eweida asszony és az ügyében konfliktust okozó kereszt (Forrás: <http://philosophyinthecity.info/news-and-views/>)

IV. Az emberi jogok viszonylagossága, kulturális relativizmus

Az előbbiek folyamán megvizsgált emberi jogokról láthatjuk, hogy univerzálisak, tehát minden embert ugyanúgy, alanyi jogon megilletnek, ennek értelmében „minden emberi lény szabadon születik és egyenlő méltósága és joga van”.⁶⁸ Ugyanakkor feltétlenül szükséges felismernünk, hogy bár klasszikus koncepció szerint az emberi jogok alanyai homogén csoportot képeznek, ez a nézet, a kimagasló kulturális különbségek miatt, csak részlegesen tudja megállni a helyét. A posztmodern emberi jogi felfogás szabadság és egyenlőség eszményképe épp arra a lehetőségre épül, hogy sok különféle helyzetben érvényesülhessenek ezek a jogok; ki- ki kultúrájának, beállítottságának megfelelően tudja gyakorolni őket. Világunk, bármennyire globalizálódó is, nem homogén és nem is lesz az, ebből fakadóan nem alakulhat ki egységes, homogén jogi kultúra sem. Sok helyütt azon emberi jogok, melyeket a nyugati civilizáció alapvető, fundamentális jogoknak tart, fel sem merülnek. Ugyanakkor vannak törekvések az európai szemléletű emberi jogok egyre szélesebb körben való terjesztésére és érvényesítésére; az egyetemes emberi jogi deklaráció fontossága mellett, a nemzetközi szervezetek jogvédő és humanitárius tevékenysége, a globális civil társadalom, valamint a média általi nagy nyilvánosság, a transzparencia növekedése mind-mind elősegíti ezt a folyamatot.⁶⁹ Az emberi jogok terén az államok igyekeznek nemzetközi szinten is konszenzust találni, egy közös, a kultúrák feletti álláspontot kialakításával. Ez a konszenzus azonban rendkívül törékeny és nagy veszélyben van abból kifolyólag, hogy a jelenlegi emberi jogi védelmi mechanizmusokban a nyugati világ hegemoniájának megtestesülését látják sokan, így az európai emberi jogi nézetek sokszor összeütközésbe kerülnek más kultúrák alapvető értékeivel. Eme konfliktus nagy relevanciája épp a magánjogi tényállások során

⁶⁸ Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata (1948)

⁶⁹ Szabó Máté: Az emberi jogok fejlődésének fordulópontjain In: *Beszélő* 13 évfolyam, 11-12.szám, 2008.

mutatkozik meg kiemelkedően, kifejezetten olyan magánjogi témákhoz való kapcsolódása miatt, mint a családról, hitről, gyermekekről kialakult kép, amely a legnagyobb kulturális differenciákat mutatja az eltérő civilizációs társadalmakban. Az egyik legjelentősebb konfliktus az európai és az ázsiai értékek közt lelhető fel, ami a nyugati nézetektől eltérő filozófiai és vallási alapvetésekből fakad. Az ázsiai értékek számbavétele során ugyanis rendkívül hangsúlyos elemek a rend, a fegyelem, a család és a közösség iránti lojalitás, valamint a közösséggel szembeni kötelezettségek teljesítése. Mindezen értékek megóvása érdekében az ázsiai vezetők gyakran hivatkoznak arra, hogy hagyományaikba nem beépíthető az európai szemléletű emberi jogi rendszer. Ám ha jobban megvizsgáljuk a konfliktust, láthatjuk, hogy az ázsiai értékek kihangsúlyozása elsősorban a keleti társadalmak nyugat-ellenességéből fakad, és ebből a felállásból következik, hogy a nyugati világhoz kapcsolódó alapvető jogokat is idegenkedéssel fogadják.⁷⁰ Az iszlám gondolkodás, amely mind Afrika, mind pedig Ázsia bizonyos területein jellemző, szintén nagy ellentétet mutat számos ponton az emberi jogokkal. Vallási nézeteiből és az ehhez kapcsolódó hagyományaikból fakadóan, még ha közös emberi jogi alapokra is helyezkedne az iszlám kultúra az európai felfogással, akkor is egyazon jogot nagyon is máshogy értelmezné tartalmilag a két társadalom. Ebben a kultúrában szintén nagy fajsúllyal jelennek meg a nyugati társadalommal szembeni ellenérzések, olyannyira hogy akár identitásuk szerves elemeként is tekintenek a nyugattól való különbségek hangsúlyozására.⁷¹ A nyugati értékek elutasítását tovább erősíti, mindkét esetben, az európai emberi jogi politika gyakran agresszív volta, mely adott államok belügyeibe való jogtalan beavatkozás érzetét keltheti és egyben azt a feltételezést is okozza, hogy a nyugati világ kulturális fölényt szeretne gyakorolni más kultúrák felett. Ezen okok mentén szem előtt kell tartanunk, hogy egy-egy adott kultúra törvényei, jogi mechanizmusai, igazán hatékonyan csak saját keretein belül érvényesülhetnek. Az egyetemesség igénye így, bár az emberi jogvédelem hatékonyságában fontos szerepet foglal el, mégis sérti más kultúrák tagjainak a jogát arra, hogy saját felfogásukkal, hitvilágukkal összhangban éljenek.

⁷⁰ Böszörményi Jenő: Egyetemes emberi jogok és nemzetközi rend In: *Politikatudományi Szemle* 2000. 3-4. szám, 121-140.

⁷¹ Kis János: Emberi jogok egykor és most In: *Beszélő* évfolyam 12. szám 1, 2007.

V. Összefoglalás

Dolgozatunk első pontjaiban igyekeztünk bemutatni az emberi jogok alapvető intézményeit és jogforrásait, valamint ezeknek a megjelenését a nemzetközi magánjogban. Majd megvizsgáltuk néhány alapvető emberi jognak a fő vonásait és egy-egy nemzetközi magánjogi tényállás ismertetésén keresztül, próbáltuk illusztrálni kiemelkedő jelentőségüket magánjogi aspektusból is. Ezeket követően rövid kitekintésként, mintegy gondolatébresztés céljából, kitértünk az emberi jogok relatív voltára, hogy felhívjuk a figyelmet az emberi jogvédelem nehézségeire, különösen a magánjoghoz szorosan kapcsolódó témák esetén.

Az emberi jogok kérdése olyan alapvető jogállás, mely minden emberi lényt megillet; ez a jogi státusz, nem kötődik törvényi szabályozáshoz, pusztán önmagában véve az emberi lét velejárója. Bár a legtöbb esetben azt vizsgáljuk, hogy egy adott állam megsértette-e valamely egyén alapjogait, az eredeti emberi jogi koncepció szerint eme jogok és szabadságok biztosítása, nem csak az állam kötelessége, hanem minden embernek és csoportnak a feladata. Minden társadalmi szereplőnek alapvető kötelessége lenne bármely emberrel az emberi jogai tiszteletben tartásával összhangban eljárni. Ugyanis a legalapvetőbb jogok természetéhez kötött, elidegeníthetetlen, veleszületett jogok, melyeket minden élethelyzet során az összes félnek figyelembe kell vennie. Ezért kiemelkedően fontos, hogy bár számon kérjük az államon az egyén jogainak biztosítását, mégis ne feledkezzünk meg róla, hogy egyéb társadalmi szereplőknek is kötelezettségei fűződnek az egyének emberi jogainak és méltóságának megóvásához. Az emberi jogok teljes gyakorlásához a nemzetközi magánjogi viszonyok, ugyanúgy, mint a közjogi viszonyok, emberi jogvédelmi kontroll alá kell, hogy essenek, különösen, hogy eme jogág az egyének legalapvetőbb, legszemélyesebb viszonyainak szabályozásának az eszköze.

Felhasznált irodalom:

Bándi Gyula: A környezethez való jog, mint az állam környezetvédelmi funkciójának értelmezése. Az Európai Közösség jogalkotásának hatásaiból eredő feladatok (elérési hely: <http://www.kvvm.hu/szakmai/karmentes/egyeb/kjogalk/03.htm> letöltés: 2014. március 07.)

Benko, Radoslav: Extending the scope of application of the EU Charter of Fundamental rights on the basis of the Court of Justice case law on European citizenship (elérési hely: https://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2012/files/pravoEU/BenkoRadoslav.pdf letöltés: 2014. 03. 18.)

Böszörményi Jenő: Egyetemes emberi jogok és nemzetközi rend In: *Politikatudományi Szemle* 2000. 3-4. szám

Csehi Zoltán: Alapjogok és nemzetközi magánjog – a német fejlődés. Gondolat Kiadó 2013.

Di Noto, Romuald: Human Rights, a new paradigm for Private International Family Law? Université Paris Ouest Nanterre 2011. (elérési hely: https://www.academia.edu/1694104/Human_Rights_a_new_paradigm_for_Private_International_Law letöltés: 2014. február 04.)

Gyenyey Laura: Alapvető Emberi Jogok az EU mérlegén – Az emberi jogok EU-s védelmének legújabb fejleményei In: [szerk.: Raffai Katalin] *Placet Experiri – Ünnepi Tanulmányok Bánrévy Gábor 75. születésnapjára*, Print Trade, Budapest, 2004.

Julesz Máté: Az egészséges környezethez való jog és a jövő nemzedékek védelme In: *Acta Humana* 19. évf., 2008. 1-2 sz.

Kardos András: A hulladékgazdálkodás nemzetközi esetjoga In: *Publicationes Universitatis Miskolciensis Sectio Juridica et Politica*, XXX/2. 2012. 501-508.

Karsai Dániel: Magyar ügyek Strasbourgban 2005-2008 között. (elérési hely: http://drkarsai.hu/fajl/publikacio_2011_12_19_13_09_42_13.pdf letöltés: 2014. január 28.)

Kinsch, Patrick: Private international law topics before the European Court of Human Rights – Selected judgements and decisions (2010-2011), In: *Yearbook of Private International Law*, Volume 13, 2011.

Kis János: Emberi jogok egykor és most In: *Beszélő* évfolyam 12. szám 1, 2007.

Kondorosi Ferenc: Emberi jogok és jogi kultúrák az Európai Unióban. Saldo Kiadó 2012.

Kovács Péter: Nemzetközi közjog. Osiris Kiadó 2011.

Marinkás György: Az emberi jogok fejlődése az Európai Unióban: az Unió csatlakozása az Emberi Jogok Európai Egyezményéhez In: *Miskolci Jogi Szemle* 8. évfolyam 2013. 1. szám 97-120.

Mészáros Gábor: Az egyezmény 9. cikke gondolat-, lelkiismeret- és vallásszabadság In: *Fundamentum* 2013/2. sz. (elérési hely: http://epa.oszk.hu/02300/02334/00061/pdf/EPA02334_fundamentum_2013_2_123-134.pdf letöltés: 2014. április 04.)

Raffai Katalin: A nemzetközi magánjogi közrend rétegei- különös tekintettel a közösségi és magyar jogra. Doktori Értekezés (kézirat), Eötvös Lóránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2008.

Raffai Katalin: Uniós alapszabadságok kontra tagállami jogszabályok, avagy az uniós állampolgár névviselési jogát meghatározó szabályok ellentmondásai In: szerk: Szalma József *A Magyar Tudomány Napja a Dévidéken*, Újvidék, 2010. 156-165.

Raffai Katalin: Kultúrák versengése – a névviseléshez való jog megítélése az Európai Bíróság döntéseiben, In: szerk: Fuglinszky Ádám – Klára Annamária *Európai jogi kultúra – Megújulás és hagyomány a magyar civilizációban*, ELTE EÖTVÖS Kiadó, Budapest, 2012.

Rossolillo, Giulia: Personal identity at a crossroad between private international law, international protection of human rights and EU law, In: *Yearbook of Private International Law*, Volume 11.(2009)

Szabó Marcel – Lános Petra Lea – Gyeney Laura: Az Európai Unió jogi fundamentumai. Szent István Társulat, 2013.

Szabó Máté: Az emberi jogok fejlődésének fordulópontjain In: *Beszélő* 13 évfolyam, 11-12.szám, 2008.

Szabó Sarolta (főszerk.): Nemzetközi magánjog – Jogszabály- és jogesetgyűjtemény. Pázmány Press, 2013.

Timmer, Alexandra: A Rose By Any Other Name? (elérési hely: <http://strasbourgobservers.com/2010/11/16/a-rose-by-any-other-name/> letöltés: 2014.február 13.)

Walker, Lara: The impact of the Hague Abduction Convention on the rights of the family in the case-law of the European Court of Human Rights and the UN Human Rights Committee: The danger of Neulinger In: *Journal of Private International Law* Volume 6. Number 3. 2010.

Hivatkozott jogesetek:

Európai Unió Bíróságának jogesetei:

C-260/89. ERT/DEP, ECR (1991) I-2925

C-159/90. The Society for the protection of Unborn Children Ireland Ltd. v. Stephen Grogan and others. ECR (1991) I-4685

C-60/00. Mary Carpenter and Secretary of State Home Department, ECR (2002) I-6279

C-112/00. Eugen Schmidberger, Internationale Transporte Planzüge v. Austria, ECR (2003) I-5659

C-36/02. Omega Spielhallen- und Automatenaufstellungs-GmbH v. Oberbürgermeisterin der Bundesstadt Bonn, ECR (2004) I-9609

C-148/02. Garcia Avello v. Etat Belge, ECR (2003) I-11613

C-438/05. International Transport Workers' Federation and Finnish Seamen's Union v. Viking Line ABP and OÜ Viking Line Eesti, ECR (2007) I-10779

C-341/05. Laval un Partneri Ltd v. Svenska Byggnadsarbetareförbundet, Svenska Byggnadsar – betareförbundets avdelning 1, Byggettan és Svenska Elektrikerförbundet, ECR (2007) I-11767

C-353/06. Grunkin-Paul v. Standesamt Niebüll, ECR (2008) I-7639

Emberi Jogok Európai Bíróságának jogesetei:

López Ostra v. Spain, 1994. no. 303-C

Karalyos and Huber v. Hungary and Greece, 2004. no. 75116/01

Mentzen alias Mencena v. Latvia, 2004. no. 71074/01

Moreno Gómez v. Spain, 2004. no. 4143/02

Öneryildiz v. Turkey, 2004. no. 48939/99

Fadeyeva v. Russia, 2005. no. 55723/00

Wagner and J. M.W.L v. Luxembourg, 2007. no. 76240/01

Daróczy v. Hungary, 2008. no. 44378/05

Losonci Rose and Rose v. Switzerland, 2010. no. 664/06

Mary Green and Ajad Farhat v. Malta, 2010. no. 38797/07

Neulinger and Shuruk v. Switzerland, 2010. no. 41615/07

Negrepontis- Giannis v. Greece, 2011. no. 56759/08

Eweida and others v. United Kingdom, 2013. nos. 48420/10, 59842/10, 51671/10 and 36516/10